

T.C.
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
STRATEJİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI

TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİLERİ UYGULAMASI, EKONOMİK
ETKİLERİ VE DÜNYA UYGULAMALARIYLA KARŞILAŞTIRMASI

AYKUT DEMİR
Mali Hizmetler Uzman Yardımcısı

MALİ HİZMETLER UZMANLIĞI
UZMANLIK TEZİ

ANKARA
TEMMUZ 2017

T.C.
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI
STRATEJİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI

TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİLERİ UYGULAMASI, EKONOMİK ETKİLERİ
VE DÜNYA UYGULAMALARIYLA KARŞILAŞTIRMASI

AYKUT DEMİR
Mali Hizmetler Uzman Yardımcısı

Danışman: Ayça SANCAR

MALİ HİZMETLER UZMANLIĞI
UZMANLIK TEZİ

ANKARA
TEMMUZ 2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
1. ÇEVRE SORUNLARININ GELİŞİM SÜRECİ VE ÇÖZÜM	
YÖNTEMLERİ	3
1.1. ÇEVRE SORUNLARI, NEDENLERİ VE ETKİLERİ.....	3
1.2. ÇEVRE POLİTİKALARI TARİHSEL GELİŞİM.....	6
1.2.1. Roma Antlaşması	7
1.2.2. Stockholm Konferansı.....	8
1.2.3. Paris Deklarasyonu.....	10
1.2.4. Çevre Eylem Planları Kapsamında Gelişmeler.....	12
1.3. ÇEVRE POLİTİKALARININ TEMEL İLKELERİ	20
1.3.1. Kirleten Öder İlkesi.....	20
1.3.2. Kullanan Öder İlkesi	21
1.3.3. Önleme İlkesi	22
1.3.4. İhtiyat İlkesi	23
1.3.5. İşbirliği İlkesi	24
1.3.6. Katılım İlkesi.....	25

1.3.7. Sürdürülebilir Kalkınma.....	26
2. ÇEVRE SORUNLARIYLA MÜCADELE KAPSAMINDA	
DIŞSALLIKLAR VE VERGİLER.....	29
2.1. DIŞSALLIKLAR.....	29
2.1.1. Dışsallıkların Türleri	30
2.1.1.1. Pozitif Dışsallık	30
2.1.1.2. Negatif Dışsallıklar.....	31
2.1.1.3. Üreticiden üreticiye dışsallık.....	32
2.1.1.4. Üreticiden tüketiciye dışsallık	32
2.1.1.5. Tüketiciden Üreticiye Dışsallık.....	33
2.1.1.6. Tüketiciden Tüketiciye Dışsallık.....	33
2.1.2. Negatif Dışsallıklar İçin Çözüm Yöntemleri	33
2.1.2.1. Kamu Kesimi Çözümleri.....	34
2.1.2.2. Piyasa Çözümleri.....	36
2.2. GENEL OLARAK VERGİ	39
2.2.1. Temel Vergi İlkeleri.....	42
2.2.2. Vergilerin Sınıflandırılması	43
2.2.2.1. Kaynaklarına Göre Vergilerin Ayrımı.....	43
2.2.2.2. Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Ayrımı	43
2.2.2.3. Matrahlarına Göre Spesifik ve Advalorem Vergi	44
2.2.2.4. Tarifelerine Göre Vergi Ayrımı	45

2.3. ÇEVRE VERGİLERİ	46
2.4. ÇEVRE VE EKONOMİ	47
2.4.1. Çevre Politikaları Kapsamında Makro Ekonomik Değişkenler.....	50
2.4.1.1. Ekonomik Büyüme ve Çevre	50
2.4.1.2. Çevre ve Gelir Dağılımı	54
2.4.1.3. Çevre ve İstihdam.....	55
2.4.1.4. Çevre ve Fiyatlar Genel Düzeyi	56
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇEVRE VERGİLERİ	58
3.1. DÜNYADA ÇEVRE VERGİLERİ	58
3.1.1. Enerji Vergileri.....	63
3.1.2. Taşımacılık Vergileri	67
3.1.3. Kirlilik Vergileri.....	69
3.1.4. Doğal Kaynak Vergileri	70
3.1.5. Seçili Ülkelerde Çevre Vergisi Uygulamaları.....	70
3.1.5.1. Finlandiya	70
3.1.5.2. İngiltere	71
3.1.5.3. Avusturya	74
3.2. TÜRKİYE’ DE UYGULANAN ÇEVRE POLİTİKALARI.....	75
3.2.1. Yasal Zemin	76
3.2.1.1. Anayasa	76
3.2.1.2. Çevre Kanunu.....	78

3.2.1.3. Çevre Mevzuatını Düzenleyen Diğer Yasalar	80
3.2.2. Türkiye’de Çevre Vergileri	87
3.2.2.1. Çevre Temizlik Vergisi	88
3.2.2.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi	91
3.2.2.3. Özel Tüketim Vergisi	93
SONUÇ	94
KAYNAKÇA	98

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CO2** : Karbondioksit
- ÇED** : Çevresel Etki Değerlendirmesi
- ÇTV** : Çevre Temizlik Vergisi
- GSYİH** : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- MTV** : Motorlu Taşıtlar Vergisi
- OECD** : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- ÖTV** : Özel Tüketim Vergisi
- TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Negatif Dışsallıkların İçselleştirilmesi Çözüm Yöntemleri	34
Tablo 2 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gelir Hedefleri.....	40
Tablo 3 Türk Vergi Sisteminde Vergi Türleri.....	41
Tablo 4 Çevresel Konularına Göre Kamu Kuruluşları ve İl Özel İdarelerinin Çevresel Harcamaları, 2003-2015.....	51
Tablo 5 Çevresel Faaliyet Konularına Göre Belediyelerin Çevresel Harcamaları, 2006-2015 (TL).....	52
Tablo 6 Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergileri (Milyon Euro)	59
Tablo 7 Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergilerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Yüzdesi.....	61
Tablo 8 OECD Bazında Çevre Vergisi Gelirlerinin Toplam Çevre Vergisi Gelirleri İçindeki Payı (%).....	62
Tablo 9 Avrupa Birliği Bazında Enerji Vergisi Gelirleri	65
Tablo 10 OECD Ülkeleri Bazında Ulaşım Vergilerinin GSYİH İçindeki Payı (%) .	68
Tablo 11 200-2015 Yılları Arasında Avusturya'da uygulanan Çevre Vergileri.....	74
Tablo 12 Çevreyi Düzenleyen Yasalar	80
Tablo 13 Büyükşehir Dışındaki Belediyelerde İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binaların ÇTV Tarifeleri.....	89
Tablo 14 Büyükşehir Belediyelerinde İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binalara ait ÇTV Tarifeleri.....	90
Tablo 15 2016 Yılı Büyükşehir Belediyeleri Bütçe Gelirleri (Bin TL)	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Finlandiya’da 1990-2013 Yılları Arasında Devlet Vergi Gelirlerinin Bir Payı Olan Çevre Vergileri	71
Şekil 2 İngiltere’de Türlerine Göre Çevre Vergisi Gelirleri	72
Şekil 3 İngiltere’de 1997’den 2015’e Çevresel Vergi Geliri (Milyon Sterlin).....	73

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar tüm canlılar doğanın bir gereği olarak toplumsal yaşam sırasında ihtiyaçları doğrultusunda doğa ile sürekli olarak iç içe olmuşlardır. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılamak için doğanın potansiyelini kullanırken aynı zamanda çevrenin sürekli olarak değişmesine neden olmuştur. Çevre üzerinde oluşan bu değişiklikler daha çok dünyanın doğal yapısının değişmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Çevre sorunları ülkemiz ve dünyamız için özellikle Sanayi Devrimi sonrasında giderek daha önemli hale gelmiş ve özellikle küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlar ciddi tehditler oluşturmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak çevre sorunları ile mücadele kapsamında farklı çevre politikaları gündeme gelmeye başlamıştır.

Çevre ile ekonomi arasındaki ilk ilişki, 1972 yılında 5-16 Haziran tarihleri arasında Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda ortaya konulmuştur. Bu toplantıda çevre sorunları, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler açısından ele alınmış ve bu Konferans uluslararası çevre politikalarının gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Toplantıda çevre ve çevre sorunları; sanayileşme, büyüme, kalkınma gibi iktisadi değişkenler çerçevesinde ele alınmıştır.

Sanayileşmenin getirmiş olduğu çevre sorunları ile mücadelede en önemli araçlardan biri olan çevre vergileri, vergi sistemlerinde 20.yy sonlarına doğru gelişmiş ülkeler tarafından kirleten öden ilkesi ile birlikte tartışılan bir konu haline gelmiştir. 1997 yılında imzalanan küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda

mücadeleyi sağlamaya yönelik olan Kyoto protokolü ile dünyada çevre vergileri uygulamaları yaygınlaşmıştır.

Çevre vergileri gelişmiş ülkeler tarafından çevre sorunlarının yol açtığı negatif dışsallıkları önlemek amacıyla vergi sistemine dahil edilmiş önemli mali araçlardan bir tanesidir. Çevre vergileri; çevreye zararlı faaliyetlerin kirletenlerce tazmin edilmesinin sağlanması başta olmak üzere teşvikler ve kanuni yaptırımlar gibi çeşitli yöntemler aracılığıyla da uygulanabilmektedir. Ülkemizde çevre vergisi olarak belediyeler tarafından toplanan çevre temizlik vergisi uygulanmaktayken birçok Avrupa ülkesinde, ülkemizdeki uygulamaya göre çok daha farklı türde çevre vergileri ve yaptırımlar uygulanmaktadır.

Bu kapsamda çalışmamızın birinci bölümünde günümüz ülkeleri için yaygın olan çevre sorunlarının neler olduğuna ve bu sorunların çözümünde uygulanacak politikaların gelişim sürecine değinilecektir. Çalışmamızın ikinci bölümünde çevre sorunlarıyla mücadelede kullanılan bazı çözümler ve vergiler teorik çerçevede anlatılacaktır. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise dünyada ve Türkiye’de çevre vergileri bakımından uygulamanın nasıl şekillendiği incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇEVRE SORUNLARININ GELİŞİM SÜRECİ VE ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

1.1. ÇEVRE SORUNLARI, NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Sanayi devriminden sonra teknolojideki gelişmeler, plansız kentleşme, hızlı nüfus artışı, tarım sektöründe kullanılan ilaçlar, kimyasal maddelerin daha yaygın olarak kullanılmaya başlanması, büyüyen ekonomiler ve küreselleşme ile birlikte çevre sorunları, dünyamızı daha ciddi bir şekilde tehdit etmeye başlamıştır. Söz konusu çevresel kirliliğin insanları, doğayı ve tüm canlıları bundan sonraki süreç içerisinde olumsuz şekilde etkileyeceği ise açıktır.

Çevre sorunlarının doğa ve insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin son zamanlarda ortaya çıkmasından kaynaklı olarak son yıllara kadar çevre sorunları ile ilgili olarak fazla bir çalışma yapılmamıştır. Nitekim yapılan araştırmalar dünyadaki mevcut çevre kirliliğinin % 50 'sinin, son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme sonucunda atmosfere bırakılan kirleticiler, zaman içinde belli oranlara ulaşmakta ve havanın doğal yapısını değiştirerek kirletmektedirler. Hava içindeki zararlı maddelerin yoğunlaşması ile birlikte hava, insan ve insanın doğal ve yapay çevresi üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Ekonomik etkinliklerin çoğalması, belli yerlere yığılması, buna sebep olarak nüfus hareketlerinin ortaya çıkması giderek daha fazla enerji kullanımını gerektirmiştir ki bu da artan enerji gereksinimi, yüksek oranlarda teknik

yanma ile birlikte hava kirliliğine yol açmıştır. (Keleş ve Diğerleri, 2015: 113-116)

Çevre sorunlarının en önemli sebeplerinin başında sanayileşme gelmektedir. Sanayileşme endüstri gelişimine bağlı olarak teknolojinin ekonominin ve ülkelerin gelişmesi olarak düşünülmekte hatta bir gelişmişlik göstergesi olarak temel alınabilmektedir. Ancak dünyamızda sanayileşme doğal kaynakları kullanarak gelişme gösterdiğinden sanayileşme ile birlikte doğal kaynakların tahrip edilmesi de bir gerçektir.

Bir yandan sanayi kuruluşlarının yanlış yer seçimi, diğer yandan ise yanma sonucu ortaya çıkan atık gazların yeterli teknik önlemler alınmadan havaya bırakılması sanayiden kaynaklı kirliliğin sebebidir diyebiliriz (Keleş ve Diğerleri, 2015: 117). Günümüzde atık suların arıtma tesisinde arıtılmadan nehirlere göllere ve denizlere verilmesi, fabrika atıklarında bulunan ağır metallerin suya karışması, tarımsal alanlarda kullanılan araçların nehirlere karışması, gemi atıklarının denize karışması, nükleer atıkların çevreye karışması gibi sebepler sanayileşmenin çevreye getirmiş olduğu olumsuz koşullardan sadece birkaçıdır.

Çevre sorunlarına sebebiyet veren önemli nedenlerden biriside hızlı nüfus artışıdır. Ülkemiz ise dünya ülkeleri arasında en yüksek nüfus artış oranına sahip ülkelerden biridir. TÜİK' in yaptığı nüfus tahminlerine göre, Türkiye nüfusunun 2050 yılında yaklaşık olarak 94 milyona yükselmesi beklenmektedir. Bu durum ülkemizin bugün olduğu kadar, gelecekte de nüfus kaynaklı çevre sorunlarıyla karşılaşacağıının bir göstergesidir.

Hızlı nüfus artışı, plansız kentleşmeyi, artan talep ve buna bağlı olarak tarımda kullanılan ilaçlar gibi doğayı tahrip eden çeşitli üretim yöntemlerinin kullanılmasını, daha fazla atık maddelerin ortaya çıkmasını ve bunun sonucunda artan çevre kirliliklerini beraberinde getirmektedir.

Dünya üzerinde artan hızlı nüfus ile birlikte kentleşme oranı düzensiz bir şekilde hızla artmakta ve çevre sorunlarının yüksek oranda artışına sebebiyet vermektedir. Düzensiz ve çarpık kentleşme altyapı yetersizliğine, çeşitli ulaşım sorunlarına ve toplumda sosyal sıkıntılara yol açmasının yanısıra çevreye de önemli ölçüde zarar vermekte ve insanın çevre ile olan ilişkilerinin düzensiz hale gelmesine yol açmaktadır.

Düzensiz kentleşmeye sebebiyet veren ve gelişmemiş bölgelerden gelişmiş olan bölgelerin kenar kesimlerine göç olarak gerçekleştirilen gecekondulaşma 1950'li yıllardan itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve günümüzün de önemli sorunlarından birini oluşturmuştur. Bugün gecekondulaşmayla ve kaçak yapılarla mücadele kentsel düzen açısından büyük önem arz etmektedir.

Aslında kentleşmenin, toplumun ekonomik ve toplumsal gelişmesine katkıda bulunan olumlu etmenleri kentlerde toplamak gibi faydalı özellikleri de bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte, hava ve su kirlenmesi, gürültü kirliliği, sanayi ve yapım etkinlikleri için toprağın aşırı derecede kullanılması gibi çevre üzerinde olumsuz etkilerde meydana getirmektedir. Konutlardan ve sanayi kuruluşlarından kaynaklanan atık sular ile katı atıkların kent merkezinden uzaklaştırılması, konut sorunu, sağlıklı su ihtiyacını karşılayamamanın oluşturduğu

sorunlar yoğun üretim faaliyetleri ile birlikte sanayileşme, taşıtların sebep olduğu hava kirliliği, alt yapı sorunları, imarsız ve plansız yerleşimler, yeşil alanların yerleşilmesi ve gürültü kirliliği gibi birçok çevre sorunu kentleşmenin daha doğrusu kentleşmemenin oluşturduğu çevre sorunlarından (Bozkurt, 2016: 13)

Yukarıda çevre sorunlarına temel teşkil eden bazı sebepler üzerinde durulmuştur. Bunların dışında; göçler, enerji ve kömür gibi kaynakların kullanımındaki artış, motorlu araçların kullanımındaki artış, ormanların yok edilmesi, maden ve taş ocakları, aşırı otlama ve doğal bitki örtüsü tahribatı, arazilerin yanlış bir şekilde kullanılması, katı atıklar ve çöp, kaçak avlanma gibi çevre ve doğa sorunlarına yol açan birçok sebep gösterilebilir.

Günümüzde doğal yaşam alanlarının korunması, sürdürülebilir bir çevre ve gelecek kuşaklara kaliteli bir yaşam alanı bırakmak için çevre sorunları üzerinde daha çok durmak gerektiği artık herkes tarafından kabul edilen bir düşüncedir. Bu kapsamda dünyamızın en önemli problemlerinden biri olan küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunların dünya üzerindeki tahribatlarının önlenmesi amacına yönelik çalışmaların hız kazanması gerektiği düşüncesi büyük önem taşımaktadır.

1.2. ÇEVRE POLİTİKALARI TARİHSEL GELİŞİM

Çevrenin korunması ve çevre kirliliği, kirliliğe sebep olan ülke ile sınırlı kalmamakta dünya üzerinde var olan diğer devletleri ve insanları da etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Bunun doğal sonucu olarak zaman içerisinde çevre ile ilgili devletlerarası düzenlemelerin yapılması zorunluluğu doğmuş ve süreç içerisinde

birçok çalışma yapılmıştır. Bu süreç dünyada önemli gelişmeler temel alınarak Avrupa Birliği kapsamında aşağıda incelenmiştir.

1.2.1. Roma Antlaşması

Avrupa Ekonomik Topluluğu adı ile kurulmuş olan AB'nin temelini oluşturan 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda birliğin çevre politikasının oluşturulması ve uygulanması ile ilgili bir hüküm bulunmamaktaydı. Bu nedenle, çevre politikası ile ilgili düzenlemeler 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi 'ne kadar Roma Antlaşmasının rekabeti düzenleyen hükümlerine göre yürütülmüştür (Ferhatoğlu, 2003: 1).

Birlik, kurulduğu ilk günlerde çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin alınması gerekliliğini kabul etmek yerine, ortak bir pazarın kurulmasına yönelik çalışmalar yürütmüş ve üye ülkeler ticarete ve endüstri bölgelerinde Birliğin çevre konusundaki faaliyetlerini göz ardı etmişlerdir (Jeppesen ve Jordan'dan aktaran Bozkurt, 2016: 175) Ancak su, toprak ve ekosistemde bulunan doğal kaynakların kirlenmesi sonucu istenmeyen yan etkilerin ortaya çıktığı görülmüş, çevre politikalarının dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Piorr'dan aktaran Bozkurt, 2016: 175).

Roma Antlaşması'nda çevreye yönelik en yakın ilişki kurulabilecek hüküm "yaşama ve çalışma koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi" ifadesidir. Bu hüküm doğrultusunda birliğe üye olan devletler, bireylerin yaşama ve çalışma koşullarında sürekli iyileştirme yapmak zorunda kalacaklardır ki bu hükme göre çevre ile ilgili

girişim ve etkinliklerin başlatılabilmesi olanağı ortaya çıkmıştır (Yaşamış'dan aktaran Bozkurt 2016: 176).

Birlik kurulduğu ilk yıllarda çevre ile ilgili olarak herhangi bir politika ve yasal düzenlemeye sahip olmamakla birlikte zaman içerisinde çevre ile alakalı olarak gelişmelerin hız gösterdiğini söyleyebiliriz.

1.2.2. Stockholm Konferansı

1972 yılında çevre adına düzenlenmiş ilk konferans olan Stockholm Konferansı Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkeler tarafından üretim ve kalkınmayı gerçekleştirmek adına çevre konularının hiçe sayıldığı üzerinde durulmuş ve çevre konusunda ortak hareket etme kararı alınmıştır.

Birbirinden farklı kalkınma düzeylerine sahip pek çok ülkenin katılmış olduğu konferansta, çevrede meydana gelen olumsuzlukların boyutları tartışılmış ve çevre için önlemler alınmasının gerekli olduğu savunulmuştur. Konferans ile birlikte çevre arasındaki ilişkilerin yani insanın çevre üstünde egemenlik kurmak istemesinin artık değişmesi gerektiği fikri hakim olmuştur. Bu konferansta az gelişmiş ülkelere çevre koruma için teknoloji ve bilgi transferinin sağlanmasına ve maddi destek yapılmasına karar verilmiştir (Görmezden aktaran Bıyıklı, 2009: 42-43).

Stockholm Konferansının ilk maddesinde “İnsanın; hürriyet, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içinde bir çevrede yaşamak temel hakkıdır. İnsanın bugünkü ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır. Bu bakımdan; kayıtsızlık, ırk ayrımı, ayrımcılık, kolonial

veya diğer biçimlerde baskı, yabancı hâkimiyetini destekleyen, sürekli kılan politikalar mahkûm edilmiştir ve terk edilmelidir.” düzenlemesi yer almıştır.

Konferansta alınan kararlara göre diğer maddelerinde ise özetle;

- Bugünkü ve gelecek nesiller için ihtiyaca göre özenli planlama veya yönetim ile dünyanın doğal kaynakları, hava, su, toprak, flora ve fauna dahil, özellikle de doğal eko sistemleri temsil eden örneklerin korunması gerekliliğine
- Dünyanın yenilenebilir kaynaklarının üretme kapasitesinin korunması ve mümkün olduğunca yenilenmesi gerekliliğine
- Ciddi tehlikede olan, yaban hayatın neslini ve tabiatını akıllıca yöneterek sürdürülmesi ve korunmasının insanın görevi olduğuna
- Dünyanın yenilenemeyen kaynaklarının, gelecekte tükenme tehlikesine karşı onları koruyacak şekilde kullanılmasının gerekli olduğuna ve bu kullanımın yararlarının bütün insanlıkça paylaşılmasının sağlanması gerekliliğine
- Eko sistemlere ciddi, onarılamaz zarar verilmemesi için, toksik ve diğer maddelerin deşarjı, ısının, doğanın onu zararsız kılabileceği kapasiteyi aşacak miktarda ve yoğunlukta bırakılmasının engellenmesi gerekliliğine
- Denizlerin, insan hayatını tehlikeye atabilecek maddelerle kirlenmesini önleyecek, canlı yaşama, denizde hayata zarar verecek, güzellikleri bozacak veya denizlerin diğer yasal kullanımını olumsuz etkileyecek şekilde kirlenmesini önlemek için ülkeler bütün olanaklarını kullanabileceklerine
- İnsana uygun bir yaşam ve çalışma çevresini sağlamak ve hayat standardını iyileştirmek için ekonomik ve sosyal kalkınmanın şart olduğuna

- Az gelişmişlikten ve doğal afetlerden kaynaklanan çevre bozulmalarının ciddi sorunlar meydana getirdiğine ve en iyi tedavinin hızlandırılmış bir kalkınma olduğuna
- Kalkınmanın gerekleri ile çevrenin korunması ve iyileştirilmesi ihtiyacı arasındaki çelişkileri gidermede rasyonel planlamanın temel amaç olduğuna
- Çevreye olan olumsuz etkileri önlemek, maksimum sosyal, ekonomik ve çevre faydaları sağlamak için yerleşmelere ve kentleşmelere planlama uygulanması gerekliliğine
- Devletlerin, uluslararası hukukun, çevre zararlarının kurbanları ile ilgili borç ve tazminat maddelerini daha da geliştireceklerine
- Devletlerin kendi hükümlerlik alanları içindeki diğer çevre bozulmaları veya kendi hükümlerlik hakları dışındaki kontroller için işbirliği yapacaklarına
- Ülkelerin çevre politikalarının gelişmekte olan ülkelerin bugünkü ve gelecekteki kalkınma potansiyelini olumsuz etkilemeyeceğine yer verilmiştir.

İlk kez çevre konularının uluslararası bir konferansın konusu olduğu Stockholm Konferansı çevre hukukunun da gelişmesi için önemli bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

1.2.3. Paris Deklarasyonu

1972 yılının Ekim ayında Paris'te yapılan zirvede, çevre politikaları Avrupa Topluluğu bünyesinde ilk defa hükümetler düzeyinde ele alınmıştır. Zirvede aynı zamanda, topluluk organlarının topluluk çevre politikasını belirlemesi adına ilk adım

atılmıştır. Topluluk çevre politikası amacının, içinde yaşanılan çevrenin ve yaşam koşullarının kalitesinin yükseltilmesi olarak belirlendiği bu zirvede, Roma Antlaşması temel alınarak birliğin çevre politikasının temel ilkeleri oluşturulmuştur (Yıldırım'dan aktaran Saygı, 2015: 80).

Türkiye ile birlikte 113 ülkenin katıldığı konferans “Kendi halkının ve bütün insanlığın yararına olarak çevre sorunlarını azaltmak ve kontrol altına almak için en büyük sorumluluğun sanayileşmiş ülkelerin üzerine düştüğü açıktır. Dünyamızdaki çevre sorunlarının büyük bir kısmının ortaya çıkmasına gelişmiş ülkelerin faaliyetleri neden olmuştur ve bu ülkeler bu sorunlarla uğraşmak için gerekli olan kaynaklara sahiptir” fikriyle çevre sorunlarının çözümünde sorumluluğun asıl kısmını büyük ülkelere yüklemiştir (Ceran'dan aktaran Bozkurt, 2016: 178).

Konferansta çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak bazı fikirler üzerinde durulmuştur (Ekeman'dan aktaran Bozkurt, 2016: 178-180);

- Çevre sorunlarının temelinde yatan sebeplerin değerlendirilip, ülkelerin gelişmesi söz konusu değerlendirmeler ışığında yapılmalıdır.
- Doğal kaynakların hızlıca ve dengesiz olarak tüketilmesinin ekolojik dengeyi bozacağına, söz konusu faaliyetlerden kaçınılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.
- Bilimsel ve teknolojik alanda gelişmeler desteklenmeli ve yoğunlaştırılmalıdır.
- Çevre politikası ekonomik ve sosyal gelişmelerle bütünlük içinde oluşturulmalıdır.

- BM Çevre Konferansında alınan kararlara tüm üye devletler uymalıdır.
- “Kirleten Öder” ilkesi benimsenmelidir.
- Topluluk ve üye ülkeler çevre ile ilgili uluslararası alanda gerçekleştirilen faaliyetlere katılmalı ve bu alanda uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen eylemleri desteklemelidir.
- Çevre politikaları hazırlanırken gelişmekte olan ülkelerin de menfaatleri göz önünde bulunmalıdır.

1.2.4. Çevre Eylem Planları Kapsamında Gelişmeler

Çevre Eylem Planları ortak çevre politikalarının hedeflerini, uygulama ve yöntemlerini belirleyen ve ortak çevre politikalarının başlangıcı olarak kabul edilen planlardır.

Avrupa Topluluğu Çevre Politikasını “Eylem Programı” olarak adlandırılan bu faaliyet planları oluşturmaktadır. Her biri 4 ya da 5 yıl için hazırlanan bu programlar, Komisyonun önerisi ile Konsey tarafından onanır ve yönerge şeklinde yayınlanır (Yüksek, 2010: 63). Çevre Eylem Programları, çevre ve çevre politikaları açısından genel beklentileri göstererek yeni fikirler vermekte ve daha sonraki çalışmalar için bir çerçeve ve hukuki temel inşa etmektedir. Çevre koruma anlamında Eylem Programları, sadece sınır ötesi çevre zararları ile sınırlanmamakta ve yalnız başına çevre kirliliğini denetleme ve mücadele etmekle yetinmemektedir. Programlar, Topluluk seviyesinde bütünleşmiş ve ortak bir çevre politikasının öncülüğünü yapmakla birlikte, Konsey ve Komisyon tarafından doğrudan

çıkarılmadıkları için Avrupa Adalet Divanı'nın yargısal denetimine tabi tutulmamaktadır (Candan, 2003: 9).

1972 yılında yapılan Paris Zirvesi toplantısı neticesinde 1973 yılında AB'nin Birinci Çevre Eylem Programı açıklanmıştır. 1973-1976 yıllarını kapsayan Birinci Çevre Eylem Planı, AB'nin çevre konusundaki çabalarının ilk ürünü olarak değerlendirilmektedir. Program, aktif bir AB çevre politikasının amaçlarını, ilkelerini, önceliklerini ve kapsadığı dönemde alınacak önlemleri açıkça ortaya koymuş olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

Birinci Çevre Eylem Programında özellikle gürültü ve kirliliğin önlenmesine, yaşam seviyesinin iyileştirilmesine, uluslararası kuruluşlara katılıma yönelik eylemler ve çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Plan kapsamında çevre politikalarının temel ilkeleri şunlardır;

- Kirlilik ve gürültülere karşı kaynağında engel olma
- Kirleten öder ilkesi
- Tüm eylemlerin çevre üzerindeki etkilerinin erken tespit edilmesi
- Doğanın kullanımında ekolojik dengeye zarar vermekten kaçınılması
- Gürültü yapıcıların ortadan kaldırılması aşamasında oluşan maliyetlerin kirleticilere ödettirilmesi
- Stockholm konferansı kapsamında ülkelerin birbirlerinin çevresine zarar vermemesi
- Çevresel araştırma ve geliştirme harcamalarının desteklenmesi

- Birliğe üye olma aşamasında çevresel şartların belirleyici unsur olarak kabul edilmesi
- Üye ülkelerin çevre politikalarının uyumlaştırılması
- Çevre bilincinin geliştirilmesi için eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi

1977 ve 1981 yıllarını kapsayan 2. Çevre Eylem Planı 1. Planın devamı niteliğini taşımaktadır. Bu Eylem Programının daha önceki dönemlerde oluşturulmuş olan ortak çevre politikasının eksik yönlerini tamamlamak üzere hazırlandığını söyleyebiliriz. Bu eylem planında, su ve hava kirliliğinin önlenmesine öncelik verildiği görülmektedir. Ayrıca Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ilk defa bu programda gündeme gelmiştir (Egeli 'den aktaran Yüksek:2010: 64). Program kapsamında kirlilik ve gürültünün azaltılması, doğal kaynakların doğru kullanımı gibi birçok önemli konular üzerinde durulmuştur.

1982 ve 1986 yıllarını kapsayan 3. Eylem Planı ise 17 Şubat 1983'te yürürlüğe girmiştir. Çevre kirliliğinin ortaya çıkmadan önce önlenmesi gerektiği ve çevre politikalarının birbirleri ile uyumlaştırılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Üçüncü programın getirdiği asıl yenilik, çevre politikasının diğer politika alanları üzerinde olumlu bir etkisinin de olabileceğinin kabul edilmiş olmasıdır. Program Çevre faaliyetlerinin istihdam düzeyi ve sanayi alanındaki yenileşmeleri hızlandırmak konusunda nasıl etkili olabileceği üzerinde durmuştur (Budak, 2000: 233)

1986 yılında Avrupa Tek Senedi'nin imzalanması ile çevre konusunu doğrudan düzenleyen bir mevzuat oluşturulmuştur. Bu antlaşmanın “çevre” isimli başlığı altında 25. Maddesinde (bumko.gov.tr 08.05.2017);

Madde 130 R

Topluluğun çevreye ilişkin faaliyeti;

- Çevreyi muhafaza etme, koruma ve çevre kalitesini yükseltme
- Kişilerin sağlığının korunması için çalışma
- Doğal kaynakların dikkatli ve rasyonel kullanımını sağlamayı amaçlar.

Topluluğun çevreyle ilgili faaliyeti, önleyici harekete geçilmesi, çevreye verilen zararların kaynağa öncelik verilerek tamiri ve kirleten öder ilkeleri üstüne kurulmuştur. Çevre koruması alanındaki zorluklar diğer Topluluk politikalarının bileşimi halindedir.

Topluluk, çevreye ilişkin faaliyetini düzenlerken,

- Hazır bilimsel ve teknik veriler,
- Topluluğun farklı bölgelerindeki çevre koşulları,
- Faaliyetin ya da faaliyet yokluğunun yol açacağı yararlar ve mali yükümlülükler,
- Topluluğun bir bütün olarak ekonomik ve sosyal gelişmesi ve Topluluk bölgelerinin dengeli gelişmesini göze alacaktır.

Karşılıklı yetkileri çerçevesinde Topluluk ve Üye Devletler, üçüncü ülkeler ve uzman uluslararası kuruluşlarla işbirliğine girerler. Topluluk işbirliğinin düzenlenişi, Topluluk ve ilgili üçüncü Taraflar arasında 228 inci maddeye uygun olarak görüşülen ve akdedilen anlaşmalara konu olabilir.

Düzenlemelerine yer verilmiş ve Avrupa Tek Senedi çevre Topluluğun çevre konusuna yer verdiği ilk antlaşma olması nedeniyle büyük önem taşımıştır.

Dördüncü Çevre Eylem programı 1987 ile 1992 yıllarını kapsamaktadır. Avrupa Tek Senedi'nin kabul edilmesinin (1986) ardından yürürlüğe gireceği için daha bütüncül bir anlayışla hazırlanmıştır. Bütüncül yaklaşım hem ekonomik hem de siyasi açıdan geçerlidir. Bu kapsamda, çevre politikalarının oluşturulmasında Topluluk Konseyi'nin daha geniş yetkilerle donatılması kararlaştırılmış ve çevrenin, ekonomi politikalarının her düzeyinde ayrılmaz bir parçası olduğu anlayışı benimsenmiştir. Programın çeşitli bölümlerinde, Topluluğu tek bir pazara ulaştıracak Tek Senedi'nin ilke ve amaçlarına sık sık gönderme yapılmıştır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 84).

Roma Antlaşması'nı yeniden düzenleyen ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçişi sağlayan belge olan 1992 yılında düzenlenen Maastricht Antlaşması ile Birliğin çevre politikası daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Antlaşmanın 2'nci maddesinde "Topluluk, ortak pazarın, ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması ve 3 ve 3a maddelerinde yer verilen ortak politikaların ve faaliyetlerin yürürlüğe konulması yolu ile Topluluğun bütünü içinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli kalkınmanın, çevreye saygılı, sürekli ve enflasyonist

olmayan bir büyümenin, ekonomik performansların yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumanın, yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükseltilmesinin, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünlükle dayanışmanın iyileştirilmesi görevine sahiptir” düzenlemesine yer verilmiştir.

Antlaşmanın 3’üncü maddesinde ise çevre politikası antlaşmanın unsuru olarak sayılmıştır. Antlaşma bazı konuları daha ayrıntılı biçimde düzenlemiş ve ya yeni konular üzerinde durmuştur. Maastricht Antlaşması, Birliğin politikalarının oluşturulması aşamasında çevresel değerlerin göz önüne alınmasını daha güçlü biçimde vurgulamaktadır. Yani, Birliğin tüm ekonomik ve sosyal politikaları oluştururken çevresel faktörler üzerinde daha fazla durulması gerektiğine yer verilmiştir.

Beşinci Çevre Eylem Planı 1993 ve 2000 yıllarını kapsamaktadır. Bu Eylem Planı’nın başlığı “Avrupa Topluluğu’nun Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Politika ve Eylem Programı” dır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere söz konusu Eylem Planı’nda sürdürülebilir kalkınma ve çevre konuları üzerinde durulmuştur.

Ekonomi ile çevrenin uzlaştırılması fikri, Topluluk çevre politikalarının artık ana eksen ve temel hedefi haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramının gereği olarak “sınırsız büyüme” hedefi, ekonomik sektörlerin çevre üzerindeki baskılarını azaltmak için terkedilmiştir. Ayrıca beşinci planda hava kirliliği, iklim değişikliği, bio çeşitliliğin azalması, ormansızlaşma ve su kirliliği gibi küresel olan temel çevre sorunları üzerinde durulan diğer önemli konulardır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 84).

Program çerçevesinde belirlenen öncelikli faaliyet alanları, alınacak tüm tedbirler ve uygulanması düşünülen politikalar sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik olarak düzenlenmiş ve sürdürülebilir kalkınma tanımı için Brundtland Raporu referans gösterilmiştir. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınmanın özellikleri genel yaşam kalitesinin muhafaza edilmesi, doğal kaynaklara sürekli erişimin sağlanması, çevre üzerinde kalıcı etki bırakacak zararın engellenmesi ve günümüzün gereksinimlerini yerine getirirken gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini yerine getirme imkânlarının engellenmesi olarak nitelendirilmiştir (Turan'dan aktaran Bozkurt, 2016: 199).

Altıncı Çevre Eylem Planı 2001 ve 2010 yıllarını kapsamaktadır. “Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz” başlıklı bu plan 10 yıllık çevresel amaç ve hedefleri ortaya koymakta ve sürdürülebilir gelişme ve kalkınma kapsamında bu hedeflere nasıl ulaşılabileceği hakkında yol göstermektedir.

Programın temeli Beşinci Çevre Eylem Planına dayanmaktadır. Çevre ile ilgili olan amaçların diğer politikalar ile birleştirilmesi gerekliliği üzerinde ve önemli çevre sorunları ile bu sorunlara yol açan faktörler üzerinde durulmuştur.

Plan, mevcut mevzuatın uygulanması için üye devletler arasında bilgi ağı desteğinin sürdürülmesi ve kapsamının geliştirilmesini, çevre mevzuatının uygulanmasına ilişkin olarak yapılacak incelemelerin rapor edilmesini öngörmüştür. Ayrıca kişilerin alışkanlıklarının değiştirilmesine yardım edilmesi amacıyla çevreye ilişkin bilgi kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ve arazi kullanımında çevre planlaması diğer öngörülen önemli hususlardır.

Çevre Eylem Planında bu önceliklerin yanı sıra; iklim değişikliği, doğa ve bio çeşitlilik, çevre ve sağlık, kaynak ve atıkların sürdürülebilir yönetimi gibi hususlarda yer almaktadır. Birlik ayrıca çevreyle alakalı olarak uluslararası anlaşmaların uygulanmasını teşvik edeceğini de taahhüt etmektedir.

1973 yılında başlatılan ve AB'nin Çevre Politikasına yön veren en önemli belgelerden biri olan ve "Living Well, Within The Limits Of Our Planet" (Gezegenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak) sloganı ile Avrupa Komisyonu Tasarısı'nın yayımlandığı tarihten yaklaşık bir sene sonra 17 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren Yedinci Program, Temmuz 2012 tarihinde sona eren Altıncı Çevre Eylem Planının yerini almış olmakla birlikte 31 Aralık 2020 tarihine kadar sürecektir (Bozkurt, 2016: 207);

Planın başlıca hedefleri;

- Doğal ve ekolojik hayatın korunması
- Çevresel nedenli etkilerin azaltılması sağlanarak insan sağlığının korunması
- Yeşil ve düşük karbonlu ekonomiye geçiş
- Avrupa Birliği çevre mevzuatının daha iyi uygulanması
- Tarım, ulaştırma, enerji gibi politika alanlarıyla paralel çalışmaların yürütülmesine yönelik olarak çevresel ve iklim değişikliği düzenlemelerinin, diğer politika alanları ile bütünleştirilmesi
- Avrupa Birliği ekonomisine katkı
- Çevre dostu şehir planlamaları

- Sürdürülebilir şehirler
 - Avrupa Birliğinin uluslararası ortamda etkinliğinin artırılması
 - İklim ve çevre konularında yatırımların artırılması
- olarak öne çıkmıştır.

1.3. ÇEVRE POLİTİKALARININ TEMEL İLKELERİ

Çevre vergilerinin ve politikalarının uygulanmasında uluslararası kuruluşlarca bazı temel ilkeler benimsenmiştir. Bu temel ilkeler genel olarak aşağıda ele alınacaktır.

1.3.1. Kirleten Öder İlkesi

Kirleten öder ilkesi çevre sorunlarının ilk kez uluslararası alanda yoğun olarak gündeme geldiği dönemde, OECD tarafından çözüm yollarından biri olarak ortaya konulmuştur. OECD'nin "Çevresel Politikaların Uluslararası Ekonomik Yönlerine İlişkin Rehber İlkeler Konusunda Konsey Tavsiyesi" kararında bu ilkeye ilk kez yer verilmiştir.

Kirleten öder ilkesi temel olarak çevreye zarar verenin bu zararı tatmin edilir bir şekilde karşılamasına dayanmaktadır. Bu ödemenin nasıl yapılacağı ise kamu tarafından belirlenecektir.

2872 Sayılı Çevre Kanununun "İlkeler" başlıklı 3'üncü maddesinin (g) bendinde çevrenin korunması ve iyileştirilmesi kapsamında kirleten öder ilkesine dair şu düzenleme yer almaktadır;

“Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir.” Kanunun bu maddesini tam olarak kirleten öder ilkesi ile ilişkilendirebiliriz.

Söz konusu bu ilkenin uygulanması aşamasında bazı sıkıntılarda oluşabilmektedir. Zararı ortaya çıkaran kişinin verdiği zararın tam olarak ne kadar olduğunun belirlenmesi ortaya çıkabilecek sorunların başlıcalarındandır. Buna ek olarak zararın telafi edilmesinin çok güç olduğu veya zarara tam olarak kimin sebebiyet verdiğinin tespit edilememesi uygulamada karşılaşılabilecek diğer sorunlar olarak dikkat çekmektedir.

1.3.2. Kullanan Öder İlkesi

Doğal kaynaklardan yararlananların sağlamış oldukları fayda için ödeme yapması gerektiğine dayanan ilkedir. Doğal kaynakların kullanımı sonucu bir ödeme yapılmaması halinde aşırı kullanım söz konusu olabilmektedir. Bu yöntemin amacı ise bu aşırı kullanımı ve bunun sonunda oluşabilecek kaynak israfını önlemektir. Ancak bu ilke kullanan öder ilkesi kadar yaygın bir uygulama alanı bulmamıştır.

1.3.3. Önleme İlkesi

Bu ilkenin amacı adından da anlaşılacağı üzere bir faaliyetin çevre üzerindeki olumsuz etkisinin ortaya çıkmadan önce önlenmesi gerektiğidir. Bu çerçevede mevcut çevre sorunlarını telafi etmeye çalışmak değil, çevre problemleri ile karşılaşmadan yani bu problemler ortaya çıkmadan önlem alınması bu ilkenin amacıdır. Çünkü böyle bir durumda ortaya çıkabilecek sorunlarla mücadele etmek çok daha kolay olacaktır.

2872 Sayılı Çevre Kanununun “İlkeler” başlığı altında 3’üncü maddesinde çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğinin önlenmesine ilişkin genel ilkelere yer verilmiştir. Bu ilkelerden ilk iki bentte aslında önleme ilkesine vurgu yapılmış olup bu düzenlemeler şöyledir;

- a) Başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğinin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.
- b) Çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğinin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar.

Görüldüğü üzere Çevre Kanununda da çevrenin bozulmasının ve kirlenmesinin önlenmesine ve bu konuda kimlerin sorumlu olduğuna yer verilmiştir.

1.3.4. İhtiyat İlkesi

Çevreye zarar verebilecek herhangi bir faaliyetin bilimsel bir kanıt olmadan önce bile önlem alınmasına gerektiğine dayanan ilkeye ihtiyat ilkesi adı verilmektedir. Nitekim bazı durumlarda çevre problemlerinin tespit edilmesi ve uygulamaya konulması, söz konusu çevre problemlerini çözmek için geç kalınmasına sebebiyet vermektedir. Bu ilke, makul bir bilimsel inandırıcılık olması durumunda tehditlerin gerçekliğinin ve ciddiyetinin tam olarak ortaya çıkmasını beklemek zorunda kalmadan önleyici tedbirlerin alınmasına izin verir.

Bilimsel belirsizlik kavramı, uzun süre çevreye zararlı faaliyetleri engellemeye çalışanların karşısına bir engel olarak çıkmıştır. Bilimsel belirsizliğin çevre korumacı girişimlere bir engel oluşturmasına bazı örnekler verilebilir; Amerika Birleşik Devletlerinde, ırmak barajlarının salmon (ABD’ de yetişen bir balık türü) balıkçılığının tahribatına yol açtığı bilinmekle birlikte, bu etkilerin uzun bir zaman diliminde görülmediği sürece baraj yapımına devam edilmiştir. Ayrıca cep telefonu baz istasyonları gibi ulusal düzeydeki örnekler ile küresel ısınma, küresel iklim değişikliği, nükleer kazalar gibi küresel düzeyde birçok örnek söz konusu durumu göstermektedir (Turgut’tan aktaran Karakuzu, 2010: 67). Bu anlatılanlar doğrultusunda herhangi bir faaliyetin zararının ortaya çıkmadan önce engellenmesinin çevre politikaları bakımından büyük önem taşıdığını söyleyebiliriz.

İhtiyat ilkesi kirleten öder ilkesinden farklı olarak maddi boyutta değil daha çok hukuksal boyutta olayı ele almaktadır. Ülkemizde uygulanmakta olan ÇED uygulaması bu ilkeye bir örnektir. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED);

“Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalardır.” şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere ÇED uygulaması çevresel zarar ortaya çıkmadan önlem alınmasını amaçlayan ülkemiz için önemli bir düzenlemedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, csb.gov.tr)

Bu kapsamda Çevresel Etki Değerlendirmesi, ekonomik faaliyetlerin gelişimine engel olmaksızın çevre değerlerinin korunmasını ve çevre değerlerini etkileyebilecek faaliyetleri önceden tespit edip gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır. Dolayısı ile ÇED uygulaması ihtiyat ilkesinin ülkemizde en önemli örneğini ve uygulamasını oluşturmaktadır.

1.3.5. İşbirliği İlkesi

İşbirliği ve eşgüdüm ilkesi, çevre sorunlarının çözümlenmesi konusunda; devletin ve yerel idarelerin, sivil toplum kuruluşlarının, diğer bütün özel işletme ve kişilerin ortaklaşa hareket etmelerini ifade etmektedir. Bunun sağlanması için, karar alma süreçlerine en erken aşamada dahil olunması büyük önem arz etmekte olup, bu durum, işbirliği ve entegrasyon ilkesinin katılım ilkesiyle de bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, mümkün olan en erken aşamada bilgi akışının sağlanması mümkün olabilmektedir (Budak, 2000: 37).

Yukarıda önleme ilkesinde bahsedildiği gibi, işbirliği ilkesi de Çevre Kanununun 3' üncü maddesinde yer almıştır. Kanunda, Bakanlık ve yerel yönetimlerin gerektiği hallerde çevre ile ilgili konularda meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapacağına yer verilmiştir.

1.3.6. Katılım İlkesi

Çevre hukuku kapsamında diğer bir ilke olan katılım ilkesi, bireylerin çevresel yönetim sürecinde rol oynamaları, etkide bulunmaları ve böylece kendi yaşamlarını şekillendirecek bu süreci yönlendirmeleri gerektiğini ifade etmektedir.(Turgut, 2009: 153)

Katılım, ister geniş anlamıyla ele alınsın, ister dar anlamıyla ele alınsın iki noktanın önemine vurgu yapılması gerekmektedir. Birincisi nokta, katılımın anlamının bireylere çevrenin korunabilmesi için anayasalarla yüklenen ödevlerin yerine getirilebilmesine imkân sağlayacak rolün, pasif değil de aktif bir nitelik taşıdığını belirgin bir şekilde ortaya koymasıdır. İkincisi ise, katılımın doğrudan yönetim anlamına gelmediğidir. Katılımda genel menfaatin var olması, çevresel varlıkların evrendeki herkese ait olması ve çevreyi kirletenlerin de insan faktörlü olması dolayısıyla çevre hakkında söz sahibi olmak sadece bir hak değil, aynı zamanda da bir ödevdir. Bununla birlikte, çevre hakkının hayata geçirilmesini sağlayan bir hak olarak katılım büyük önem taşımaktadır (Turgut, 1996: 110). Nitekim 2872 Sayılı Çevre Kanununun 3'üncü maddesinin (e) bendinde de “Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını

kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür” ifadesiyle katılım hakkının önemine vurgu yapılmıştır.

Aynı şekilde söz konusu Kanunun “Bilgi edinme ve başvuru hakkı” başlıklı 30’ uncu maddesinde;

“Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir.

Herkes, 09.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir. Ancak, açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir.” düzenlemesine yer verilmiş olup, katılım hakkının aslında herkesin bir hakkı ve bir hakkın ötesinde bir görevi olduğu sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz.

1.3.7. Sürdürülebilir Kalkınma

Son yıllarda çevre konusunda yaygınlaşan duyarlılığa, eylem siyaset ve idari kurumsal gelişmelere akademik çalışmalar eşlik etmiştir. Gerçekten de 1970’lerin başında dünyamızın, dinamik ve kurumsal bir altyapı ile donatılmış ‘sürdürülebilir kalkınma” anlayışına dayalı, özgün bir “çevre ekonomisi” nin doğuşuna tanık olduğumu söyleyebiliriz. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, çevre sorunlarını ciddi biçimde ele alarak, ekonomik büyümenin çevreyi dikkate alarak gerçekleşmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma kavramı büyük

önem taşımakta ve bu kapsamda birçok çalışma yapılmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre, 2013 yılında güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının, doğal gazı geride bırakarak dünyanın kömürden sonra en büyük ikinci elektrik kaynağı durumuna gelmesini, bu alanda atılmış olan adımlara bir örnek olarak gösterebiliriz (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 48-49).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı dünya için ne kadar önemli ise ülkemiz içinde bir o kadar önem taşımaktadır. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınma kavramına ülkemiz çevre mevzuatında da yer verilmiştir. Çevre Kanununda sürdürülebilir çevre kavramı “Gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan, hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fizikî vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi sürecini ifade eder” şeklinde, sürdürülebilir kalkınma ise “Bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişmeyi” ifade eder şeklinde tanımlanmıştır. Bütün bu değerlendirmeler sonucunda; sürdürülebilir kalkınmayı insan ve doğa arasında denge kurulması ve iktisadi kalkınma esnasında kaynakların sağlıklı bir biçimde kullanımının gözetilmesi şeklinde tanımlayabiliriz.

2872 Sayılı Çevre Kanununun amacına 1' inci madde de “bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır.” düzenlemesi ile yer verilmiştir. Bu düzenleme ile sürdürülebilir kalkınmanın önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca Kanunda sürdürülebilir kalkınma hakkında yer alan diğer düzenlemeler şu şekildedir;

Madde 3:

c) Arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşlar, karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetirler.

d) Yapılacak ekonomik faaliyetlerin faydası ile doğal kaynaklar üzerindeki etkisi sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uzun dönemli olarak değerlendirilir.

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile birlikte ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişimini sürdürülebilir çerçevede yürütmesi sağlanmaktadır. Böylece hem bugünün kuşakları için hem de gelecek kuşaklar için ihtiyaçların karşılanmasını sağlayabilecek bir doğa bırakmak amaçlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇEVRE SORUNLARIYLA MÜCADELE KAPSAMINDA

DIŞSALLIKLAR VE VERGİLER

2.1. DIŞSALLIKLAR

İlk defa Knut Wicksell tarafından ele alınan dışsallık kavramı, bir malın üretiminin ve tüketiminin o malın satıcıları ve alıcıları dışındaki üçüncü kişilere bir maliyet yüklemesine veya bir yarar sağlamasına denilmektedir. Bir ekonomik birimin herhangi bir üretim ya da tüketim faaliyeti sonucunda ortaya çıkan olumsuz etkilerin diğer ekonomik birimleri etkilemesi ile dışsal maliyetler ortaya çıkacaktır.

Dışsallık kavramını teorik olarak ele alan ilk iktisatçı ise Marshall'dır. Marshall'ın ortaya koyduğu dışsallık kavramı Pigou tarafından yeniden ele alınmıştır. Pigou'nun en önemli vurgusu, eksik rekabet piyasasının hüküm sürdüğü durumda refah artışı için devlet müdahalesinin gerekli olduğudur. Yani Marshall tarafından sadece pozitif yönü ele alınan dışsallıklar teorisinin, Pigou tarafından negatif yönü de ele alınmıştır.

Piyasada her an çok sayıda üretim ve tüketim kararı verilmektedir ve bu süreçlerde pozitif ya da negatif dışsallık meydana gelmektedir. Örneğin sigara içen bir kişi sigaranın bedelini ödeyerek aslında sigaradan elde edeceği faydayı satın almıştır. Ancak çevresinde bulunan diğer kişiler pasif içici olarak bundan olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler. Yani burada tüketimden kaynaklanan bir negatif dışsallık söz konusudur. Sigara üreticisi sigarayı üretirken ekonominin kıt kaynaklarını kullanmakta ve üretim maliyetine katlanmaktadır. Sigarayı tüketen kişi

ise sadece paketin bedelini ödemekte ancak diğer kişiye yüklediği maliyete katılmamaktadır. Bir başka örnekte ise deri üreticisini ele aldığımızda üretici yapacağı üretim için hammadde, elektrik, su vb. maliyetlere katlanmaktadır ve firma atıklarını arıtmaksızın dereye bırakmaktadır. Toplumun kıt kaynaklarından birisini daha kullanmasına rağmen maliyetine katlanmamaktadır ve bunun sonucunda ise toplum için negatif dışsallık söz konusu olmaktadır (Savaşan'dan aktaran Ağacan 2014: 37).

2.1.1. Dışsallıkların Türleri

Dışsallıklar sınıflandırılırken tek bir sınıflandırmadan bahsetmek mümkün değildir. Ancak dışsallıklar sınıflandırılırken yapılacak ilk kıstas dışsallığın oluşturacağı etkiye göre pozitif ya da negatif olmasıdır.

2.1.1.1. Pozitif Dışsallık

Pozitif dışsal ekonomiler, ekonomik birimlerin faaliyetlerinin diğer birimlere fayda sağlaması ve bu faydayı elde edenlerin eylemi gerçekleştirene ödemedi bulunmaması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Pozitif dışsallıklara bir örnek verecek olursak; Arı yetiştiricisi ve elma bahçesi sahibinin komşu olduğunu düşündüğümüzde, arı yetiştiricisi, arılarının polen taşınması sonucunda komşu elma bahçesinin sahibine bir dışsallık aktarmış olur. Yani arı sayısı ne kadar çok olursa, elma bahçesinde de o kadar fazla elma yetişmiş olacaktır. Aynı şekilde elma bahçesi de arıcı üzerinde olumlu dışsallık aktarmaktadır. Elma bahçesinde ne kadar çok elma olursa, arıcı da arılardan o kadar çok bal

alacaktır. Elma bahçesinin sahibi komşusundan sağladığı faydanın bedelini ödememektedir ve elma üreticisinin elde ettiği bu fayda piyasada işleme konu olmamaktadır (Sencar, 2007: 29-30).

2.1.1.2. Negatif Dışsallıklar

Negatif dışsal ekonomiler ekonomik birimlerin faaliyetlerinin diğer birimlere bir maliyet yüklemesine ve oluşan bu maliyeti telafi etmemesi halinde ortaya çıkar. Bir başka deyişle üretim veya tüketim faaliyetleri sonucunda ekonomik birimlerin diğer birimleri zarara uğrattığı ancak zararı meydana getiren birimin bu zararı ortadan kaldırmak için herhangi bir ödeme yapmadığı durumlarda negatif dışsallıklar oluşmaktadır. Negatif dışsallıklara örnek olarak endüstriyel atıkların kişiler ve onların mülkiyetine verdiği zararlar gösterilebilir.

Negatif dışsallıklar doğal çevrede sıkça kendini göstermektedir. Özellikle üretim yapan büyük firmaların çevreye vermiş olduğu tahribatlar son derece fazladır. Bu tahribat için firmalar doğanın serbest mal olarak görülmesi nedeni ile herhangi bir bedel ödememektedirler. Ancak doğal kaynaklar piyasaya konu olmasa da ekonomik bir değer içermektedir.

Dışsallıklar, farklı kaynaklardan doğabilmektedirler. Bunlardan ilki, kimi zaman, üreticilerin, diğer üreticiler için oluşturduğu dışsallıklardır. Bir çiftçinin, arazisi için kullandığı tarım ilaçlarının, tavuk ve yumurta üretimi ile uğraşan bir başkasının tavuklarını öldürmesi buna güzel bir örnektir. İkincisi ise üreticilerin, tüketiciler için oluşturduğu dışsallıklardır. Tarım ilacı kullanan çiftçinin, bu ilaçların bulaştığı meyveleri ya da sebzeleri yiyen insanları zehirleyerek öldürmesine sebep

olmasıdır. Üçüncüsü, tüketicilerin, üreticiler için oluşturduğu dışsallıklardır. Nüfus ve aşırı kentleşme ile kalabalıklaşan bir kent, trafik sıkışıklıkları ve artan arsa spekülasyonları yüzünden sanayicilerin kârlılığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Son olarak ise tüketiciler de kendi aralarında birbirleri için dışsallıklar oluşturabilirler. Örneğin bir mahallede, konutunu ısıtmak amacıyla kullandığı yakıtın yanması sonucunda veya kullandığı arabadan çıkan egzoz gazlarıyla başkalarının yaşamı için tehlike oluşturulması buna bir örnektir. (Keleş ve Diğerleri, 2015: 167).

2.1.1.3. Üreticiden üreticiye dışsallık

Herhangi bir firmanın üretim faaliyetinin, başka bir firmayı olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemesi ile oluşan dışsallık türüdür. Bir yazılım firmasının araştırmaları sonucunda ortaya çıkan bilgilerin diğer firmalar tarafından kullanılması üreticiden üreticiye aktarılan pozitif dışsallığa bir örnektir.

2.1.1.4. Üreticiden tüketiciye dışsallık

Herhangi bir üreticinin üretim faaliyetinin, herhangi bir tüketiciyi olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemesi ile meydana gelen dışsallıktır. Üretici firmaların çevreyi atıklarla kirletmesinin tüketiciye verdiği zararlar bu duruma örnek gösterilebilir.

2.1.1.5. Tüketiciden Üreticiye Dışsallık

Üretici-tüketici dışsallıklarının tersine olan etkileşim, tüketiciden üreticiye olan dışsallıklar olarak ifade edilmektedir. Bir tüketicinin faaliyetinin bir firmayı etkilediği durumda, ortaya çıkan bu durum, olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşebilmektedir. Tüketicinin hoşnut kaldığı bir ürün nedeniyle, çevresine olumlu bir tanıtımda bulunması, bir firmanın kalitesiz ya da bozuk ürününü satın almış bir tüketicinin, bu ürünü firmaya iade etmek veya zararının karşılanmasını istemek yerine bu yola gitmemek suretiyle, ortaya çıkan maliyeti kendinin karşılamış olması üretici açısından olumlu dışsallıklara örnek gösterilebilir. Burada, üretici tarafından taşınması gereken yükün, müşteri tarafından yüklenilmesi söz konusu olmaktadır (Akdoğan, 2011: 59).

2.1.1.6. Tüketiciden Tüketicie Dışsallık

Bir tüketicinin faaliyeti sonucunda diğer bir tüketicinin fayda sağlaması veya zarar görmesi şeklinde oluşan dışsallık türüdür. Bir tüketicinin çevreye zarar vermesi diğer bir tüketici için negatif dışsallık oluşturmaktadır. Aynı şekilde bir tüketicinin çevreyi ağaçlandırması ve tüketicilerin bu ağaçlandırmadan hoşnut olması da tüketiciden tüketiciye pozitif dışsallığa bir örnektir.

2.1.2. Negatif Dışsallıklar İçin Çözüm Yöntemleri

Dışsallıkların çözüme kavuşturulması yönünden çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur. Bu öneriler kamu kesimi çözümleri ve piyasa çözümleri olarak iki başlıkta incelenecektir.

Tablo 1 Negatif Dışsallıkların İçselleştirilmesi Çözüm Yöntemleri

Kamuya Dayalı Çözümler	Piyasaya Dayalı Çözümler
Pigou Vergileri	Coase Teoremi
Plott Yaklaşımı	Kaldor - Hicks Tanzim Prensipli Yaklaşımı
	Scitovsky Yaklaşımı

2.1.2.1. Kamu Kesimi Çözümleri

❖ Pigou Vergileri

Çevresel dışsallıkların çözüme kavuşturulmasında akla gelen ilk çözüm yöntemi vergilerdir. Çevresel dışsallıkların önlenmesinde verginin bir araç olarak kullanılması fikri ilk olarak A.C. Pigou tarafından ortaya atılmıştır. Pigou, olumsuz bir dışsallığın varlığı durumunda bu dışsallığı oluşturan üretim ya da tüketim malının üzerine vergi konulması gerektiğini savunmaktadır. Pigou'nun görüşüne göre marjinal sosyal maliyet ile marjinal özel maliyet arasındaki olumsuz dışsallık sebebiyle oluşan farka yani marjinal zarara eşit bir miktarda vergi konulması piyasa aksaklığını giderecektir. Aynı durum pozitif dışsallıklar için de geçerlidir. Bu durumda da dışsal faydaya eşit miktarda sübvansiyon uygulaması gerekecektir. Bu tür vergiler ile dışsallıkların içselleştirilmesine Pigou yaklaşımı denilmektedir (Yüksel ve Oskay, 2013: 184).

Herhangi bir firmanın diğerk firma ya da tüketicileri olumsuz olarak etkileyen bir atık ürettiğini varsayalım. Firmanın bu malı üretmek için katlanmış olduğu özel marjinal maliyeti atığın toplumsal marjinal maliyetinden daha az olacaktır. Burada firmanın üretimini toplumsal olarak istenen düzeye indirmenin yöntemi, toplumsal ve özel marjinal maliyetler arasındaki farkı ortadan kaldırılacak bir vergi veya harç konulmasıdır. Bu tip bir vergilendirme ile birlikte çevreyi kirleten taraf üretim birimi başına konan vergiyi öder ve aynı zamanda üretimin sosyal maliyetini de düşünmek zorunda bırakılır. Dolayısıyla çevreyi kirleten üretici firma negatif dışsallık sonucu artan üretim miktarını da optimum düzeye düşürmek zorunda kalır. Böylece kaynaklar en uygun şekilde kullanılarak toplumsal refah artmış olacaktır.

Pigou vergilerinin bize göstermiş olduğu en önemli şey ise, doğal kaynakların yani çevrenin de bir maliyetinin olduğudur.

❖ **Plott Yaklaşımı**

Negatif dışsallıkların çözüme kavuşturulması için öne sürülen bir diğerk yöntem Plott yaklaşımıdır. Plott yaklaşımı kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için düzenleyici vergilerin kullanılması gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım çevreyi kirletenlerin, verdikleri zararın maliyetini üstlenmelerini sağlayacak şekilde vergi ödenmesi gerektiği söylemektedir.

Düzenleyici vergilerle ilgili olarak asıl tartışma konusu düzenleyici vergi olarak ne tür vergilerin kullanılacağıdır. Bu konuda maliyeciler, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla daha etkin olduğu görüşünde birleşmektedirler. Özellikle özel tüketim vergileri, negatif dışsal ekonomilere karşı geniş ölçüde uygulama alanı

bulmaktadır. Bunun yanı sıra bir kısım maliyeci, bu durumdan dolayı aşırı vergi yükünün olabileceğini iddia etmişlerdir (Özsoy ve Yıldırım, 1994: 42).

2.1.2.2. Piyasa Çözümleri

❖ Coase Teoremi

Ronald Coase tarafından 1960’larda yazılan ve tam rekabet koşullarının geçerli olduğuna dayanan “Sosyal Maliyet Sorunu” (The Problem of Social Cost) adlı eserde Pigou vergileri eleştirilmektedir. Coase tarafından bunun yerine “Mülkiyet Hakları Kuramı” önerilmiştir. Bu kuram, mülkiyet haklarının doğru bir şekilde belirlendiği bir ortamda karşılıklı anlaşma yolunun dışsallığı ortadan kaldırdığını ileri sürmektedir. Buna göre negatif dışsallıkların ortadan kaldırılmasında ortak mülkiyetin özel mülkiyete dönüştürülmesi savunulmuştur. Söz konusu teoremin geçerli olabilmesi için çevreyle ilgili mülkiyet hakları belirlenmeli, devredilebilmeli, kirletenlerle etkilenenlerin kimlikleri bilinmelidir. Coase’e göre kirletenler, kirlilikten etkilenenlerin kendi kirletme haklarını satın alabilirler. Bu sayede kirlilikten olumsuz şekilde etkilenenlerin uğradığı zarar tazmin edilerek dışsallık içselleşmiş olur (Medema ve Zerbe’den aktaran Bilgin ve Orkunoğlu, 2010: 83). Dolayısı ile Coase teorisine göre piyasa başarısızlığını giderebilmek için devlet müdahalesine gerek olmayacaktır. Mülkiyet hakkının hangi tarafa tahsis edildiğinin ise bir önemi olmamakla birlikte faydanın taraflar arasındaki dağılımını etkilemektedir.

Dışsallıkların önlenmesinde öne sürülen önemli yaklaşımlardan biri olan Coase teorisini bir örnek yardımı ile açıklayabiliriz. Örneğin bir fabrikanın, bir ırmağı kirlettiğini düşünelim. Irmağın ağzına yakın yerlerde bulunan su kullanıcıları belli bir nitelikteki suyun mülkiyet hakkına sahiplerse, kendilerine gelen suyun niteliği bozulduğunda fabrikayı suyu kirlettiği için dava edebilirler. Fabrika bu duruma neden olduğu için kirlenmenin maliyetini ödemek zorunda kalacaktır. Bir başka örnekte ise, ırmaktaki suyun kalitesini yükselten ve böylece öteki su kullanıcılarına yarar sağlayan bir fabrika olduğunu düşünelim. Bu fabrika suyun niteliğini yasal olarak belirlenmiş bir düzeyin üzerine çıkarırsa, su kullanıcılarından bir ücret talep edebilir. Her iki durumda da faydanın taraflar arasında dağılımını sağlamak için su üzerindeki mülkiyet haklarının iyi belirlenmiş olması gerekir (Özsoy ve Yıldırım, 1994: 40). Söz konusu örneklerde taraf sayılarının az olması ve işlem maliyetlerinin düşük olması büyük önem arz etmektedir. Taraf sayısının fazla olması taraflar arasında olan pazarlık sürecinin hiç gerçekleşmemesi sonucunu doğuracaktır. Çünkü kimin ne kadar zarar verip ne kadar ödeme yapması gerektiğini ortaya çıkarmak mümkün olmayacaktır. İşlem maliyetlerinin yüksek olması halinde ise yine taraflar ekstra olarak bu maliyeti yüklenmek istemeyeceklerdir.

Coase Teoremi, ne zaman bir dışsallık ortaya çıksa, bu dışsallığa maruz kalan tarafların bir araya gelerek, dışsallığı içselleştirebilmek için bir düzenleme yapılacağını ve sonuç olarak etkin bir çözüm bulunacağını öngören bir yaklaşımdır. (Yıldırım, 2004: 196).

❖ **Kaldor - Hicks Tanzim Prensibi Yaklaşımı**

Kaldor tarafından öne sürülen ve Hicks tarafından geliştirilen “tanzim prensibi” yaklaşımı negatif dışsallıkların içselleştirilmesini gelir dağılımı yönünden ele almıştır. Bu yaklaşımın iddia etmiş olduğu temel düşünce; negatif dışsallıklara neden olan firmaların bundan zarar görenlere tazminat ödemesi gerektiği düşüncesine dayanır. Bu durumun sonucunda ise negatif tazmin sonrası refah artışının olup olmadığı üzerinde durulur. Eğer zararı tazmin eden firma, zararı tazmin ettikten sonra hala kazançlı ise toplumsal refah artmış olacaktır. Zararı tazmin eden firma eğer kazançlı değil ise toplumsal refah azalmış olacaktır.

Bu yaklaşım pareto analizine dayanmaktadır. Pareto analizine göre; bir ekonomide bir bireyin refah seviyesini azaltmadan diğer bireyin refah seviyesi arttırılamıyorsa pareto optimaline ulaşılmış yani ekonomi dengeye gelmiş demektir. Kaldor-Hicks yaklaşımı ise pareto dengesinin sağlandığı bir durumdan, dengenin sağlandığı başka bir duruma geçiş durumunu ele almaktadır. Böyle bir durumda bazı kişilerin kazançlı çıkabileceklerini yani gelir dağılımının değişebileceğini söylemektedir.

❖ **Scitovsky Yaklaşımı**

Dışsallıkların içselleştirilmesinde diğer bir yöntem olan bu yaklaşım Tibor Scitovsky tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori Kaldor-Hicks yaklaşımın alternatifi olarak değerlendirilebilir. Scitovsky yaklaşımında, zarar gören ve zarara yol açan arasında bir pazarlık süreci gerçekleşecektir. Zarar görenin fayda sağlayanı ve fayda sağlayanın da zarar göreni ikna etmesiyle dışsallık içselleştirilmiş olacaktır.

2.2. GENEL OLARAK VERGİ

Vergi; Devletin kamu harcamalarının finansmanı için gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız ve cebri olarak almış olduğu ekonomik değeri ifade etmektedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere verginin iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar verginin karşılıksız ve cebri olmasıdır. Yani devlet tarafından alınacak bedelin vergi niteliğine haiz olabilmesi için bu şartlar mutlaka gereklidir.

Anayasanın “vergi ödevi” başlıklı 73’üncü maddesinde “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca aynı madde de yer alan “Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.” düzenlemesinden hareketle verginin kanunilik ilkesine dayandığını söyleyebiliriz.

Devlet, gelir ihtiyacının çok önemli bir bölümünü vergilerle karşılar. Bu durum, bütün ülkelerin gelir sistemleri açısından geçerlidir. Klasik devlet anlayışının değişime uğraması ve devletin sosyo-ekonomik nitelikte önemli fonksiyonlar üstlenmesi, verimli ve özellikle önemli gelir oluşturucu şekilde uygulanabilme olanağı, kamu gelirleri içerisinde vergilerin rolünü ciddi bir şekilde arttırmıştır. İlk şekliyle hediye gibi uygulanan, zaman içerisindeki gelişimine bağlı olarak zorunlu ödeme şekline dönüşmüş olan vergiler ile ilgili olarak gerek bilimsel yönden gerekse uygulama itibarıyla önemli gelişmeler olmuştur. Kamu gelirlerinin % 75 - % 90’ını oluşturan vergiler, zorunlu bir ödeme olmaları, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden, para şeklinde alınmaları bakımından, diğer kamu gelirlerinden büyük ölçüde ayrılırlar (Akdoğan, 2011: 105).

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu” nda yer alan verilere göre 2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde bütçe giderlerinin 570 milyar 507 milyon TL, faiz dışı bütçe giderlerinin 514 milyar 507 milyon TL, bütçe gelirlerinin ise 540 milyar 819 milyon TL olarak belirlendiği görülmüştür. Bu raporda vergi gelirleri ise 459 milyar 150 milyon TL olarak belirlenmiştir. Söz konusu raporda verilen bilgilerden yararlanarak vergi gelirlerin toplam bütçe gelirlerinin yaklaşık olarak %85’ ini oluşturduğunu ve dolayısıyla vergi gelirlerinin ülkemiz için ne kadar önemli bir gelir kaynağı olduğu sonucuna varabiliriz.

Tablo 2 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Gelir Hedefleri

(Milyon TL)	2016 Hedef	GSYH Payı (%)	Bütçe Payı
Bütçe Gelirleri	540.819	24,5	100,00
Genel Bütçe Gelirleri	528.371	23,9	97,7
Vergi Gelirleri	459.150	20,8	84,9
Vergi Dışı Gelirler	69.167	3,1	12,8

Kaynak:<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10238,2016-yili-merkezi-yonetim-butce-gerceklesmeleri-ve-beklentiler-raporu.pdf?0> (30.05.2016)

Ülkemizde vergiler konusuna göre gelir, harcama ve servet üzerinden alınmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Bu vergiler aşağıda yer alan tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 3 Türk Vergi Sisteminde Vergi Türleri

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler
- Gelir Vergisi -Kurumlar Vergisi	-KDV -ÖTV -Gümrük Vergisi -Harçlar -Damga Vergisi -Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi -Özel İletişim Vergisi	-Emlak Vergisi -Motorlu Taşıtlar Vergisi -Veraset ve İntikal Vergisi

2.2.1. Temel Vergi İlkeleri

Vergide Genellik İlkesi: Ülkede yaşayan herkesin vergi yüküne katılması yani tüm bireylerin vergi ödemesi gerektiğini söyleyen ilkedir.

Vergide Adalet İlkesi: Bu ilke verginin tarafsızlığı ya da düzenleyici olması bakış açılarına göre değişik şekillerde ele alınabilmektedir. Vergi adaleti; kişilerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi şekilde ele alınabildiği gibi, sosyo-ekonomik düzenlemelere de olanak sağlayabilecek bir uygulamanın sağlanması olarak da değerlendirilebilir (Akdoğan 2011: 205).

Vergide Açıklık İlkesi: Bu ilkeye göre vergi ile ilgili yasal düzenlemelerin herkese göre açık ve anlaşılabilir nitelikte olması gerekmektedir.

Vergide Uygunluk İlkesi: Vergilerin mükellefler açısından en uygun koşulda ve zamanda toplanmasını söyleyen ilkedir.

Vergide Kesinlik İlkesi: Verginin ne zaman ve nasıl ödeneceği, oranı ve konusunun ne olduğu belli ise kesinlik ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır. Bahsedilen kriterler konusunda mükellefin kafasında her hangi bir soru işareti olmamalıdır.

Vergide Ekonomiklik İlkesi: Verginin mümkün olan en az maliyetle toplanmasını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle devletin toplamış olduğu vergilerin değerine kıyasla vergi maliyeti çok daha az olmalıdır.

Vergide Kanunilik İlkesi: Vergilerin kanunlar aracılığı ile konulup kanunlar aracılığı ile kaldırılabilmesine denilmektedir.

2.2.2. Vergilerin Sınıflandırılması

Vergiler kaynaklarına, dolaylı olup olmasına, matrahlarına, kapsamlarına, uygulama sürelerine, tarifelerine, yükümlünün kişisel durumuna göre birçok ayrıma tabi tutulmaktadır. Aşağıda bu ayrımlardan sadece bir kısmına değinilecektir.

2.2.2.1. Kaynaklarına Göre Vergilerin Ayrımı

Günümüzde yapılan en önemli ayrımlardan birisi de vergi matrahının niteliğine göre yapılan ayrımdır. Bu ayrıma göre, verginin matrahını gelirin oluşturması gelir üzerinden alınan vergileri, vergi matrahını servetin oluşturması servet üzerinden alınan vergileri, verginin matrahını harcamaların oluşturması durumunda ise harcamalar üzerinden alınan vergileri ortaya çıkarmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergilere gelir ve kurumlar vergisi, servet üzerinden alınan vergilere emlak, motorlu taşıtlar, veraset ve intikal vergisi, harcamalar üzerinden alınan vergilere ise mal ve hizmetler üzerinden alınan katma değer vergisi örnek olarak gösterilebilir (Metin Erdem ve diğerleri, 2003: 90).

2.2.2.2. Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Ayrımı

Dolaysız vergileri, dolaylılardan ayıran özelliklerden birisi, verginin ödenmesi bakımından aracı bir mükellefin söz konusu olup olmamasıdır. Vergi, asıl mükellef olarak düşünülmüş olan kişinin iktisadi unsurlarından doğrudan alınıyor ise ve aktarılamıyor ise verginin dolaysız yapıda olduğunu söyleyebiliriz. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve emlak vergisini dolaysız vergilere örnek olarak gösterebiliriz. Mükelleflerin, vergi yüklerini başkalarına devretmesi yani yansıtmaları halinde ise

vergi dolaylı olacaktır. Dolaysız vergilerde mükellef vergiyi sonuçta, kural olarak kendi mal varlığından ödemek durumunda kalmakta, yasalar önünde vergi mükellefi olarak kabul edilen kişi ile vergi sonucu mal varlığı azalan kişi aynı olmaktadır. Oysa dolaylı vergilerde vergi mükellefi vergiyi genellikle ödedikten sonra, fiyat mekanizması içerisinde başkalarına aktarmaktadır. Dolayısıyla, mükelleflerin vergi yüklerini başkalarına devredemediği vergiler dolaysız vergiler, mükelleflerin vergi yüklerini başkalarına çeşitli yollar ile devredilebildiği vergiler ise dolaylı vergiler olarak nitelendirilmektedir (Akdoğan, 2011: 293). Mal ve hizmetlerden alınan vergiler, katma değer vergisi, taşıt alım vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, harçlar, dış ticaretten alınan vergiler ve gümrük vergileri dolaylı vergilere örnektirler.

Yukarıda vergilerin dolaysız ve dolaylı olması vergilerin yansıtılabilir olup olmamasına bağlı olarak değerlendirildi. Bu yöntem dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı yapmada kullanılan yöntemler arasında en yaygın olanıdır. Ayrıca söz konusu vergilerin fiyatları nasıl etkilediği yönünden de bir değerlendirme yapabiliriz. Buna göre dolaysız vergiler genel fiyat düzeyini doğrudan etkilememektedirler. Dolaylı vergiler ise genel fiyat düzeyini doğrudan etkilemektedirler.

2.2.2.3. Matrahlarına Göre Spesifik ve Advalorem Vergi

Matrahlarına göre piyasada işlem gören malların üzerine spesifik ve advalorem olmak üzere iki tür vergi uygulanabilmektedir. Spesifik vergiler fiyat dışında bazı ölçütlere göre alınan vergilerdir. Söz konusu ölçütleri uzunluk, ağırlık, hacim ve benzeri kavramlar oluşturmaktadır. Örneğin bir litre benzin üzerine 5 TL vergi konulması spesifik vergi olarak tanımlanmaktadır. Advalorem vergiler ise

piyasada işlem gören malın fiyatı üzerinden alınan vergilerdir. Örneğin benzinin satış değeri üzerinden % 5 gibi bir oranda vergi alınması advalorem vergi olarak tanımlanmaktadır.

2.2.2.4. Tarifelerine Göre Vergi Ayrımı

Vergiler tarifelerine göre sabit oranlı, artan oranlı ve azalan oranlı olmak üzere sınıflandırılırlar.

Vergi matrahında artma veya azalması olması durumunda dahi verginin oranının değişmemesi durumuna sabit oranlı vergi tarifesi denilmektedir. Uygulaması kolay olan bu vergi türünde gelir, harcama ve servet üzerine tek bir vergi oranı uygulaması söz konusudur.

Artan oranlı vergi tarifesi ödeme gücüne göre vergi ödenmesi gerektiğine dayalı olarak ortaya çıkmış, vergi matrahının artıp azalmasına bağlı olarak uygulanan vergi oranının da aynı doğrultuda artıp azaldığı tarifedir. Vergi adaletini sağlama açısından önemli bir yere sahip olan bu uygulama yaygın olarak kullanılmaktadır. Artan oranlı vergi tarifeleri de kendi içinde sınıf usulü artan oran, dilim usulü artan oran ve gizli artan oran şeklinde ayrılmaktadır. Ülkemizde uygulanmakta olan gelir vergisini, artan oranlı tarifeli vergilere örnek olarak gösterebiliriz.

Son olarak azalan oranlı vergi tarifesi; matrah miktarının azalması durumunda uygulanacak olan vergi oranının azaldığı durumu ifade etmektedir. Dolayısı ile bu duruma artan oranlı vergi tarifesinin tersine işlediği durum da denilebilir.

2.3. ÇEVRE VERGİLERİ

Çevre vergileri literatürde; çevre vergisi (environmental taxes), yeşil vergi (green taxes), ekolojik vergi (eco taxes) ve kirlilik vergisi (pollution taxes) olarak adlandırılmaktadırlar. Çevre sorunları ile mücadele kapsamında önemli bir yere sahip olan çevre vergileri ülkelerin ekonomi politikaları içerisinde de büyük önem taşımaktadır.

Çevre vergileri vergi sistemlerinde 1970'lerden bu güne kadar tartışılan önemli konulardan birisi olmuştur. Çevre ile ilgili sorunlar ile mücadelede en önemli çözüm yöntemlerinden biri olan çevre vergileri; çevre kirliliği ile ortaya çıkan negatif dışsallıklarla mücadelede yararlanılan ve ülkelerin vergi sistemlerinde gerçekleştirmeyi hedefledikleri diğer fiskal(mali) ve sosyal(ekstra fiskal) amaçlara yönelik olarak başvurulan ekonomik ve mali araçlardır. Çevre vergileri; çevreye zararlı faaliyetlerin çevreye verilen zararlarının çevreyi kirletenlerce tazmin edilmesinin sağlanması, çevreye zarar vermeyen faaliyetlere vergi teşvikleri getirilmesi ve çevreye zarar veren faaliyetlerin kanunen yasaklanması ya da bu tür faaliyetlere ek vergi yükü koyulması yöntemleri ile uygulanabilir. Çevrenin vergilendirilmesindeki mali yükümlülükler ise; çevre vergileri ve çevre ile ilgili diğer mali yükümlülükler şeklinde sınıflandırılabilir (Bilgin ve Orkunoğlu 2010: 80). Çevre ile alakalı olan çevre harçlarını ise çevre vergilerinden ayırmak gerekmektedir. Daha önceki bölümlerde verginin tanımı yapılır iken verginin karşılıksız bir ödeme olduğuna değinilmişti. Harçları ise vergilerden ayıran en önemli özellik karşılıklı olmasıdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde çevre harçları belirli bir hizmet karşılığında ödendiği için vergilerden bu konuda ayrılmaktadır.

Çevre vergilerini sadece devletin gelir kaynağı olarak düşünmek yanlış olacaktır. Çevre sorunları ile mücadele aracı olarak kullanılan ve çevre kirliliğini önlemede caydırıcı rolü olan bu vergiler bu yönleri ile diğer vergi türlerinden ayrılmaktadır. Bunun yanısıra doğaya zarar vermeyen işletmelerin vergi indirimleri ile teşvik edilmesi de çevre sorunları ile mücadelede uygulanan diğer bir yöntemdir.

Çevre vergilerinin gelir amacı ve sorunlarla mücadele amacı bazı durumlarda birbirleri arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Bu uyumsuzluk bir mal veya hizmetin üzerine çevre sorunları ile mücadele amacıyla vergi konulduğunda, o mal veya hizmetin talebinin düşmesi sonucu oluşan gelir kaybından kaynaklanmaktadır. Böylesi durumların göz önünde bulundurulması vergilerin etkinliğinin sağlanması adına önemlidir.

2.4. ÇEVRE VE EKONOMİ

Çevreyi oluşturan hava, su ve benzeri öğelerin kirlenmesinden, insan sağlığı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak etkilenmektedir. İnsan yaşamını tehlikeye sokabilecek boyutlardaki kirlenmelerin, insan gücü ve dolayısıyla ekonomi için önemli bir kayıp olduğuna kuşku yoktur. Bu boyutlara varmamış olan kirlenme biçimlerinin ise, işgücünün verimliliğini ve etkinliğini olumsuz yönde etkilediği açıktır. Bunun gibi, deniz, göl ve akarsuların türlü nedenlerle kirletilmesi sonucunda, insanların başlıca besin özdelerinden olan deniz ürünleri zarar görmektedir. Ülkemizdeki denizlerin kirlenmesi ve civa bulasımı ile balıkların artık yaşamaması bu konuya çarpıcı bir örnektir. Oksijen düzeyinin bu denizlerde tehlikeli boyutlarda incelendiği bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur. Öte yandan, tarım ilaçlarının ve asit

yağmurlarının etkisi sonucunda bitki ve orman varlığına verilen zararlar büyük boyutlara ulaşmaktadır. Çevrenin ekonomik boyutlarının önemini anlatmak için farklı birçok örnek verilebilir. Bunlardan biri de Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan hesaplara göre, hava kirlenmesinden bitkiler ve hayvanların yılda 500 milyon dolarlık bir zarar gördüğü gerçeğidir. Söz konusu araştırmaya göre bu tür kirlenmenin % 60 oranında azaltılması için kişi başına 40 dolarlık bir harcama gerekmektedir (Keleş ve Diğerleri, 2015: 163).

Çevre sorunlarının geçmişten günümüze ekonomik faaliyetlerin artmasıyla paralel olarak artış gösterdiğini söyleyebiliriz. Doğal kaynaklarda tıpkı emek, sermaye ve girişimci gibi üretim faktörlerinden biridir. Dolayısı ile insanoğlu üretim ve tüketim faaliyetleri esnasında, doğal kaynakların tahribatına ve dahası yok olmasına neden olmuş ve böylece doğal kaynakların sınırsız olmadığı sonucuna varılmıştır. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de, çevreyi oluşturan doğal değerlerin ekonomik faaliyetlerin etkisi ile bozulması ve hızla azalması, kaynaklarla ihtiyaçlar arasındaki dengesizliğin daha da artmasına sebebiyet vermiştir.

Ekonomik kavramlardan biri olan ve bir seçim yapılırken vazgeçilmesi gereken ikinci en iyi alternatif olarak tanımlanan alternatif maliyet kavramı çevre sorunları ile ilişkilendirilmektedir. Şöyle ki; bozulmamış bir çevre için ona bir alternatif olan bazı üretimlerden vazgeçilmek zorundadır. Yani bazı durumlarda çevre ve üretim arasında bir seçim yapılmalıdır. Özellikle gelişmemiş ekonomilerde üretim daha ön planda görüldüğü için, çevreyi korumanın alternatif maliyeti nispeten

daha yüksektir ve bu durum çevre sorunlarının önemli sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

Çevre kirlenmesinin özünde, doğanın serbest mal olduğu düşüncesi çerçevesinde ihtiyaçların karşılanması için girişilen üretim ve tüketim faaliyetleri yer almaktadır. Ekonomi bilimine göre serbest mal; üretimleri için bir çaba harcanmayan, tüm ihtiyaçları karşılayacak şekilde bol miktarda bulunan ve fiyatı olmayan mallardır. Günümüze kadar ise doğal kaynakların sınırsız olduğu ve doğal kaynakların serbest mal olduğu düşüncesi ekolojik dengenin bozulmasına yol açan ve şu an ki çevre sorunlarının temelini oluşturan önemli bir sebeptir. Günümüzde ise bu sorunun çözümüne yönelik olarak piyasada işlem gören mal ve hizmetlerin üzerine ekstra bir maliyet yüklenerek çevrenin korunması amaçlanmaktadır.

Çevre ve ekonomi ilişkisi iktisadi büyüme konusunda da önemli bir yere sahiptir. Çevresel sorunların kamu ve özel kesimin harcamalarını arttırmak suretiyle çözüme kavuşturulmasının ekonomik büyümeyi desteklediği yönünde bir düşünce oluşmuştur. Ancak bazen çevre sorunları beraberinde getirdiği ekonomik büyümeden daha fazla harcamaya yol açabilmektedir. Ayrıca çevre sorunlarına yönelik kamu ve özel kesim kaynaklarının kullanılması bu kaynakların daha verimli alanlarda kullanılmasını da engellemektedir.

Günümüzde git gide önemi daha da anlaşılan çevre sorunlarının temeli üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanmakta olup, bu faaliyetlerinin zararlı sonuçlarını önlemek ve şu ana kadar oluşan zararları telafi etmek için doğal kaynakların üretim ve tüketim maliyetleri içinde fiyatlandırılması ve doğal

kaynakların serbest mal ve sınırsız olarak görülerek tüketilmesinin engellenmesi gerektiği açıktır.

2.4.1. Çevre Politikaları Kapsamında Makro Ekonomik Değişkenler

2.4.1.1. Ekonomik Büyüme ve Çevre

Ekonomik büyüme ile çevre sorunları arasındaki bağlantı, öncelikle insanların doğal çevreyi dikkate almayan faaliyetleri nedeniyle, ekonomik büyümenin amaç olması, çevre sorunlarının da bir sonuç olması şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraları ise çevre bilincinin gelişmesi ile birlikte, amaç çevreyi korumak, sonuç ise ekonomik büyümenin yavaşlaması olarak karşımıza çıkmaktadır (Sencar, 2007: 28).

Çevre ile ilgili sorunlarda uygulanacak olan politikaların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri olumlu veya olumsuz olması itibari ile günümüzde de tartışılan konular arasında yerini almaktadır. Çevreye kamu ve özel sektör tarafından yapılan harcamalar ekonomide çarpan etkisi oluşturacak ve toplam talep üzerinden artış meydana getirecektir. Söz konusu talep artışı ile birlikte istihdam düzeyi ve gelir düzeyi de artış gösterecektir. Ancak başka bir bakış açısına göre; Çevre harcamaları aslında yatırıma aktarılacak kaynaklardan yapılacak ve bu yüzden çevre harcamaları yatırımlardaki bir eksikliğe sebebiyet verecektir. Bu kapsamda çevre vergilerinin üretim düzeyini ve dolayısıyla büyümeyi olumsuz olarak etkilediği düşüncesi tam olarak gerçekleşmeyebilecektir. Nitekim vergiler; ileride oluşabilecek çevre problemlerini ve bu sorunların çözümü için yeni bir harcama gerektiği için de oluşabilecek daha fazla gelir kaybını önceden engelleyecektir.

Ülkemizin ise çevre konusunda ne kadar harcama yaptığı konusu TÜİK tarafından hazırlanmış olan istatistikler yardımıyla aşağıda açıklanacaktır.

Tablo 4 Çevresel Konularına Göre Kamu Kuruluşları ve İl Özel İdarelerinin Çevresel Harcamaları, 2003-2015

	2003	2006 ⁽²⁾	2009 ⁽²⁾	2012 ⁽²⁾	2015 ⁽²⁾
Toplam çevresel harcamalar	792 783 921	1 060 673 816	1 335 269 797	2 189 789 314	2 419 273 578
Cari harcamalar toplamı	219 609 279	261 157 036	349 104 953	339 215 676	410 687 090
Yatırım harcamaları toplamı	573 174 642	799 516 780	986 164 844	1 850 573 638	2 008 586 488
Dış ortam havasını ve iklimi koruma	...	84 828	67 062	15 468 597	11 724 251
Su hizmetleri	147 354 702	188 215 941	688 045 852	992 289 150	1 010 493 509
Atıksu yönetimi hizmetleri	347 727 023	441 328 403	209 862 975	536 384 262	881 842 323
Atık yönetimi hizmetleri	3 578 559	3 414 551	7 872 221	33 394 024	6 135 799
Toprak ve yeraltı suyunu koruma	3 300 957	562 930	4 987 542	84 491 826	78 786 274
Gürültü ve vibrasyonun azaltılması	3 815	...	530 199
Biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması	303 059	11 120 848	15 381 102	19 905 623	16 814 266
Radyasyona karşı koruma	2 100	894 659
Araştırma ve geliştirme	736 185	1 204 624	3 053 466	1 650 773	342 291
Enerji	...	1 262 090	325 000	45 430	914 110

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

... Bilgi elde edilememiştir.

(1) Harcamaları bölünemeyen faaliyetler başlığı altında, birden fazla çevresel konuyu içeren ve harcamaların konulara göre ayrıştırılması mümkün olmayan faaliyetler yer almaktadır.

(2) İl özel idarelerine ait çevresel harcamalar dahildir.

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1019 (02.06.2017)

Yukarıda TÜİK tarafından istatistik olarak hazırlanmış olan tablo 4’de kamu kuruluşlarının ve il özel idarelerinin 2003-2015 yıllarını kapsayan çevre

harcamalarına yer verilmiştir. Buna göre 2015 yılında kamu ve il özel idareleri tarafından yapılan toplam çevresel harcamalar miktarı 2.419.273.578 TL gibi önemli bir rakama ulaşmış bulunmaktadır. Bu rakamın 2.008.586.488 TL si yatırım harcamalarına ayrılmıştır. Söz konusu harcamalar içinde en çok pay 1.010.493.509 TL miktarına ulaşan su hizmetlerine aittir. Atıksu yönetim hizmetlerine de 2015 yılı içerisinde 881.842.323 TL harcama yapıldığı düşünüldüğünde, kamu kuruluşları ve il özel idareleri tarafından yapılan çevresel harcamaların neredeyse tamamının su hizmetleri ve atıksu yönetimine yapıldığı görülmektedir.

Tablo 5 Çevresel Faaliyet Konularına Göre Belediyelerin Çevresel Harcamaları, 2006-2015 (TL)

		Toplam	Cari harcamalar	Yatırım harcamaları
Toplam Çevresel Harcamalar	2006	5 710 049 295	3 598 538 721	2 111 510 574
	2008	7 762 650 343	5 189 091 718	2 573 558 626
	2010	8 377 422 545	6 000 372 254	2 377 050 291
	2012	10 236 991 552	7 432 203 038	2 804 788 514
	2013	11 894 191 178	8 478 189 956	3 416 001 222
	2014	13 431 172 359	9 723 246 955	3 707 925 404
	2015	17 427 904 522	12 094 467 401	5 333 437 121
Su Hizmetleri	2006	1 835 238 106	1 103 218 751	732 019 355
	2008	3 235 441 028	1 769 955 272	1 465 485 756
	2010	2 571 995 369	1 472 383 248	1 099 612 121
	2012	3 532 738 004	2 191 832 437	1 340 905 567
	2013	4 617 846 753	2 817 521 560	1 800 325 193
	2014	4 956 827 530	3 128 303 131	1 828 524 399
	2015	7 419 206 081	4 169 177 176	3 250 028 905
Atıksu Yönetimi Hizmetleri	2006	955 548 612	182 498 511	773 050 102
	2008	850 127 515	331 542 468	518 585 047
	2010	1 385 669 727	543 653 604	842 016 123
	2012	1 473 460 916	544 949 234	928 511 682
	2013	2 062 546 171	696 526 882	1 366 019 289
	2014	2 535 368 628	906 100 539	1 629 268 089
	2015	2 891 469 296	1 124 145 731	1 767 323 565
Atık Yönetimi Hizmetleri	2006	1 431 395 300	1 299 237 808	132 157 492
	2008	2 475 803 358	2 245 518 522	230 284 836
	2010	2 928 991 827	2 854 189 965	74 801 862
	2012	3 700 832 724	3 562 821 899	138 010 825
	2013	4 108 534 140	4 013 393 010	95 141 130
	2014	5 037 087 787	4 894 537 081	142 550 706
	2015	6 181 420 674	5 994 399 579	187 021 095

Biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması	2006	178 096 529	77 859 044	100 237 485
	2008	325 377 150	128 119 747	197 257 403
	2010	221 235 743	155 696 278	65 539 465
	2012	245 411 296	230 269 254	15 142 042
	2013	364 843 692	350 029 821	14 813 871
	2014	369 761 879	360 835 953	8 925 926
	2015	410 101 666	380 822 383	29 279 283
Araştırma ve Geliştirme	2006	25 193 134	24 221 731	971 403
	2008	458 451	448 421	10 030
	2010	5 148 927	5 146 367	2 560
	2012	3 434 701	2 874 611	560 090
	2013	5 501 726	4 521 226	980 500
	2014	3 144 109	3 144 109	0
	2015	694 083	694 083	0
Harcamaları Bölünemeyen Hizmetler	2006	1 284 577 614	911 502 875	373 074 738
	2008	875 442 841	713 507 288	161 935 554
	2010	1 264 380 952	969 302 792	295 078 160
	2012	1 281 113 911	899 455 603	381 658 308
	2013	734 918 696	596 197 457	138 721 239
	2014	528 982 426	430 326 142	98 656 284
	2015	525 012 722	425 228 449	99 784 273

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Su, atıksu ve katı atık hizmetleri ile ilgili ayrıştırılmayan harcamaları kapsamaktadır.

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1019 (02.06.2017)

Yukarıda yer verilen 2006 ve 2015 yıllarını kapsayan tablo 5’de çevresel faaliyet konularına göre belediyelerin çevresel harcamaları yer almaktadır. Belediyelerin 2015 yılında yapmış olduğu toplam çevresel harcama miktarı 17.427.904.522 TL dir. Bu tutarın 5.333.437.121 TL si belediyelerden tarafından yapılmış çevresel yatırım harcama miktarını göstermektedir. Kamu kuruluşlarının ve il özel idarelerinin yapmış olduğu çevresel harcamalara bakıldığında yatırım harcamalarının miktarının cari harcamalar miktarına oranla çok daha yüksek olduğu görülmüştü. Nitekim kamu kuruluşları ve il özel idarelerinin yapmış olduğu çevresel yatırım harcamaları toplam yapılan çevresel harcamalarının % 83’ünü oluşturmaktadır. Belediyelerin çevresel yatırım harcamalarına bakıldığında ise bu oranın %30 olduğu görülmektedir. Analizimize 2015 yılı üzerinden devam ettiğimizde kamu kuruluşlarında olduğu gibi belediyeler tarafından yapılan çevresel

harcamalarda da en yüksek payı %42 lik bir oranla su hizmetlerinin aldığı görülmektedir. Bu kapsamda bir değerlendirme yapacak olursak kaynakların çoğunun su hizmetlerine ayrıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak çevresel harcamalar, kısa vadede klasik bir kamu harcaması gibi ekonomi üzerinde genişletici bir etki oluşturarak ekonomik büyümeye sebep olacaktır. Çevresel vergiler ise, tıpkı diğer vergiler gibi ekonomide toplam talep üzerinden daraltıcı bir etki meydana getirecek ve ekonomik küçülmeye sebep olacaktır. Ancak bütün bu analizler kısa dönem için geçerlidir. Uzun dönem analizlerinde çevre harcamalarının ve çevre vergilerinin ekonomide ne gibi etkiler meydana getireceği uygulanacak olan mali politikalara göre değişecektir. Nitekim çevre vergilerinin uygulama alanı arttırılırken, üretim üzerindeki diğer vergilerin azaltılması ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkiyi ortadan kaldıracak hatta ekonomik büyümeyi arttırabilecektir.

2.4.1.2. Çevre ve Gelir Dağılımı

Çevre politikalarının gelir dağılımı üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Araştırmalar, özellikle enerji vergileri olmak üzere, çevresel vergilerin hane halkları gelir dağılımına ric'i (regressive) etkisi olduğunu göstermiştir. Gelirinin daha büyük bir kısmını vergi konusu mal ve hizmetlere ayırmak durumunda kalan alt gelir gruplarının gelir dağılımı açısından etkilenmesi aleyhlerine sonuçlar verebilir. Bu vergiler gelir dağılımına farklı şekillerde de etkide bulunabilirler. Vergi konusu ürünlerin fiyatlarını arttırması, sağlanan hasılatın kullanım şekli, telafi edici ödemeler gibi dolaylı etkiler bunlardan birkaçıdır (Özdemir, 2009: 22-23).

Genel olarak vergiler bir maliye politikası aracı olarak kamunun finansman ihtiyacını karşılamak dışında gelir dağılımında adaleti sağlamak içinde kullanılmaktadır. Ancak vergilerin bu kapsamda ne kadar etkili olduğu, uygulamada nasıl sonuçlar verdiği, hangi vergilerin ve hangi yöntemlerin adalet ilkesine daha uygun olduğu da yıllardır süregelen bir tartışma konusudur. Bu kapsamda bir değerlendirme yapılacak olursa çevre politikalarının ve vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri uygulanacak yöntemlere ve birçok değişkene göre farklılık gösterebilecektir. Örneğin emisyon vergileri farklı bir gelir grubunu, taşıt vergileri ise farklı bir gelir grubunu gelir dağılımı yönünden etkileyebilecektir.

Ülkemizde de vergilerin kamu harcamalarının finansmanı için büyük önemi olmasının yanı sıra, diğer bir önemli özelliğinin gelir dağılımında adaleti sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim ülkemizde uygulanmakta olan gelir vergisi artan şekilde uygulanmaktadır.

2.4.1.3. Çevre ve İstihdam

Çevre politikalarının istihdam üzerindeki etkisi, çevre ekonomisinin en tartışmalı konularından birisi olmuştur. Çünkü “istihdamın” ekonomik olduğu kadar sosyal bir boyutu da bulunmaktadır. Çevre politikaları her şeyden önce, çevreci önlemler için gerekli harcamaları yapabilecek veya çevreci teknolojilere uyum sağlayabilecek teknik bilgi birikiminden ve mali olanaklardan yoksun olan üretim birimlerinin kapanmalarına veya küçülmelerine neden olabilmektedir. Ancak çevreci önlemler genelde sağlıklı bir firmanın kapanmasına neden olacak kadar yüksek maliyetli değildir. Çevreci önlemler nedeni ile güç duruma düşen veya kapanma

tehlikesi ile karşı karşıya kalan firmalar genel olarak, düşük verimlilik düzeyinde faaliyet gösteren ve zayıf mali yapıya sahip üretim birimleridir. Çevre politikaları ise bu tür zayıf bünyeli birimlerin kaçınılmaz sonunu yalnızca hızlandırmaktadır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 71).

“Çevresel bozulmalarla birlikte yeni sektörlerin oluşacağı ve bu sektörlerde çalışacak kişi sayısının artacağı için istihdama katkısı olacağı iddia edilebilir. Klasik iktisatçıların da üzerinde durduğu gibi kaynakların özel sektörden çekilip kamu tarafından kullanılması sadece harcamayı yapan kişinin değişmesinden başka bir anlam ifade etmeyebilir. Çünkü kamunun oluşturduğu bu istihdam artışı çevresel yükümlülüklerden dolayı özel sektörde oluşabilecek daralma neticesinde istihdam açısından beklenen etkiyi yapamayabilecektir. İnsanların işsiz kalarak beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelecekleri sorunu varken çevre kalitesinin iyileştirilmesi konusu onlar için hiçbir anlam ifade etmeyebilir” (Ulucak, 2011: 62).

2.4.1.4. Çevre ve Fiyatlar Genel Düzeyi

Çevre politikalarına yönelik olarak alınan önlemler ek bir maliyet unsuru oluşturmaktadır ve bu nedenle fiyatlar genel düzeyinde doğrudan bir yükselmeye sebep olurlar. Fiyatlar genel seviyesindeki artışın yalnızca firmaların kendi çevreci harcamaları nedeniyle meydana geldiği söylenemez, aynı zamanda firmaların kullandıkları ara malların, çevreci politikalar nedeniyle fiyatlarının artması yoluyla da kendini gösterir. Ancak çevre politikalarının fiyatlar genel seviyesindeki artış

etkisinin bu kadar yalın ve kesin olduğunu söyleyemeyiz (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 70).

Çevre politikaları kapsamında yer alan vergilerin de fiyatlar genel düzeyini arttırıcı etkisi bulunmaktadır. Çevreci vergiler, firmalar üzerinde ek bir maliyet unsuru oluşturacağı için firmaların üretmiş oldukları mal ya da hizmetlerin fiyatını yükseltecek ve ekonomi genelinde enflasyon olarak ortaya çıkacaktır.

Çevre politikalarının fiyatlar genel seviyesi üzerindeki etkisinin büyük ölçüde, kullanılan çevre politikası araçlarının türüne ve finansman sistemlerine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Vergiler, cezalar, lisans ücreti, ciro edilebilir izin belgesi, vs. ekonomik araçların maliyetler üzerindeki etkileri, yasaklar, standartlar, izin belgesi gibi idari düzenlemelerden çok daha güçlü olmaktadır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016: 70).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİLERİ

3.1. DÜNYADA ÇEVRE VERGİLERİ

Çevre politikalarının en önemli araçlarından biri olan çevre vergileri ya da ekolojik vergiler son yıllarda küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi sorunların ortaya çıkması ile birlikte ülkeler tarafından daha fazla kullanılır hale gelmiştir. Bu yüzden ülkelerin çevre vergilerinden elde ettiği gelirler incelendiğinde bu vergilerin kamu gelirleri içerisindeki payının yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir.

1990'lı yılların başında iklim değişikliği ve küresel ısınmanın ortaya çıkmasında sera gazlarının etkili olduğunun ve sera etkisinin oluşmasına katkı sağlayan en önemli faktörün karbon dioksit (CO₂) gazı olduğunun ortaya çıkması dünyada uygulanan çevre politikalarının gelişmesine doğrudan etki etmiştir. Sera etkisinin ortaya çıkmasına yol açan faktörlerden biri olan CO₂ emisyonu temelde fosil yakıtların yanması ile ortaya çıkar ve emisyonun meydana geldiği yer neresi olursa olsun küresel iklim sistemini olumsuz yönde etkiler. CO₂ emisyonunun yol açtığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmak amacı ile uluslararası düzeyde önlemler alınmakta ve politikalar devreye sokulmaktadır. Bu çerçevede, 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması Kyoto Protokolü, OECD ve Geçiş Ülkeleri'nin sera gazı emisyonlarını belirlenen hedeflere indirmelerini hukuki açıdan mecburi tutmuştur. Ancak Kyoto Protokolü, sera gazı emisyonunu azaltma taahhütlerini yerine getirmede bu ülkelere geniş bir tercih hakkı tanımaktadır. Ülkeler, taahhütlerini yerine getirmek için düzenlemelere başvurabilir, emisyon ticaretine izin verebilir

veya karbon/enerji vergilerini yürürlüğe koyabilir. Bu çerçevede önerilen karbon vergileri birçok ekonomist ve uluslararası kurum tarafından desteklense de günümüzde yalnızca sınırlı sayıda ülkeler (İsveç, Norveç, Hollanda, Danimarka, Finlandiya, İtalya...) tarafından uygulanmaktadır (Fındık, 2007: 69-70).

Çevre vergilerinin dünya uygulamasına bakıldığında, tüm ülkelerde ağırlıklı olarak farklı (diferansiyel) vergileme türünün uygulandığı görülmektedir. Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında Pigou tipi emisyon vergileri ve dolaylı çevre vergileri pek uygulanmazken, vergi farklılaştırmasının daha çok tercih edildiği görülmektedir. Avrupa ülkelerinde ise, çevre vergilerinin hemen hemen tüm türlerinin uygulandığı görülmektedir. Özellikle Finlandiya, Hollanda, Norveç gibi ülkelerde çevre vergilerinin tüm çeşitlerinin uygulanması tesadüf değildir. Mevcut küresel ısınmadan en çok zarar gören, bu Kuzey Avrupa ülkeleridir (Küçükkaya, 2008: 38).

Tablo 6 Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergileri (Milyon Euro)

ÜLKE/YIL	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avrupa Birliği (28 Ülke)	289.615	303.879	316.966	327.465	332.320	343.777	359.294
Avro Bölgesi (19 Ülke)	211.978	217.257	229.213	234.855	239.429	245.166	250.032
Belçika	7.607	8.068	8.529	8.314	8.129	8.334	8.658
Bulgaristan	1.063	1.052	1.108	1.119	1.175	1.168	1.314
Çek Cumhuriyeti	3.428	3.577	3.846	3.606	3.360	3.281	3.491
Danimarka	9.236	9.769	9.957	10.099	10.713	10.622	10.847
Almanya	55.611	55.005	58.691	58.274	57.596	58.188	58.169
Estonya	416	432	454	489	485	533	558
İrlanda	3.845	4.092	4.204	4.159	4.429	4.638	4.901
Yunanistan	4.616	5.740	5.743	6.118	6.416	6.523	6.560
İspanya	17.319	17.651	16.885	16.339	19.622	19.343	20.306
Fransa	36.200	37.695	39.614	40.946	42.897	43.497	47.559
Hırvatistan	1.520	1.645	1.479	1.400	1.524	1.661	1.801
İtalya	43.940	44.811	49.980	56.315	55.320	58.186	55.722
Kıbrıs	520	534	546	503	494	537	525
Letonya	432	433	498	538	558	630	659
Litvanya	543	512	528	548	572	619	677

Lüksemburg	931	958	1.019	1.039	1.004	975	949
Macaristan	2.458	2.707	2.656	2.684	2.627	2.691	2.905
Hollanda	21.672	22.310	22.224	21.186	21.558	22.256	22.946
Avusturya	6.783	6.911	7.508	7.663	7.724	7.973	8.202
Polonya	7.962	9.809	9.984	10.039	9.494	10.545	11.395
Portekiz	4.276	4.355	4.078	3.638	3.761	3.934	4.354
Romanya	2.245	2.651	2.574	2.633	2.940	3.517	3.889
Slovenya	1.261	1.312	1.277	1.379	1.427	1.452	1.510
Slovakya	1.225	1.230	1.279	1.252	1.274	1.349	1.392
Finlandiya	4.586	5.015	5.945	5.949	5.953	5.957	6.116
İsveç	8.306	9.575	9.740	10.174	10.295	9.536	9.931
İngiltere	41.419	45.837	46.410	50.855	50.763	55.591	63.690
İzlanda	133	172	183	202	199	221	263
Norveç	7.410	8.677	9.015	9.361	9.279	8.818	8.251
İsviçre	6.627	7.739	8.641	8.917	8.690	:	:
Sırbistan	998	991	1.106	999	1.163	1.322	1.410
Türkiye	17.842	24.588	23.735	25.618	28.771	:	:

Kaynak: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en
(22.06.2017)

Yukarıda yer alan tablo 6’da Avrupa birliği bazında 2009 yılından 2015 yılına kadar çevre vergilerinden elde edilen gelirler gösterilmiştir. Buna göre 28 ülkenin dahil edildiği Avrupa Birliği üye ülkelerinin toplam çevre vergisi gelirlerinin 2015 yılında 359 Milyar 294 Milyon Euro olduğu tespit edilmiştir. 2009 yılından 2015 yılına kadar olan süreç incelendiğinde bazı yıllar bazı ülkelerin vergi gelirleri azalma gösterse bile AB toplam çevre vergi gelirlerinin sürekli arttığı görülmektedir. 2015 yılını temel aldığımızda çevre vergilerinden 63 Milyar 690 Milyon Euro elde eden İngiltere’nin en çok gelir eden ülke olduğunu görüyoruz. İngiltere’yi ise sırasıyla Almanya ve İtalya takip etmektedir. Türkiye’nin 2013 yılında 28 Milyar 711 Milyon Euro çevre vergisi geliri elde ettiğini ve bu gelirin ise ortalamanın üzerinde bir gelir olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7 Avrupa Birliği Bazında Çevre Vergilerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Yüzdesi

ÜLKE/YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avrupa Birliği (28 ülke)	2,35	2,28	2,36	2,37	2,4	2,43	2,45	2,46	2,44
Avro Bölgesi (29 ülke)	2,27	2,2	2,28	2,28	2,34	2,39	2,41	2,42	2,39
Belçika	2,22	2,14	2,18	2,21	2,25	2,15	2,08	2,08	2,11
Bulgaristan	3,19	3,28	2,85	2,75	2,68	2,67	2,8	2,73	2,9
Çek Cumhuriyeti	2,32	2,26	2,31	2,29	2,34	2,23	2,13	2,09	2,09
Danimarka	4,74	4,17	3,99	4,02	4,02	3,97	4,14	4	3,99
Almanya	2,17	2,14	2,26	2,13	2,17	2,11	2,04	1,99	1,92
Estonya	2,19	2,32	2,94	2,93	2,73	2,73	2,57	2,7	2,75
İrlanda	2,44	2,3	2,27	2,45	2,43	2,37	2,46	2,4	1,92
Yunanistan	2,02	1,91	1,94	2,54	2,77	3,2	3,55	3,67	3,73
İspanya	1,77	1,63	1,61	1,63	1,58	1,57	1,91	1,87	1,89
Fransa	1,87	1,84	1,87	1,89	1,92	1,96	2,03	2,03	2,18
Hırvatistan	3,69	3,44	3,37	3,66	3,31	3,19	3,51	3,87	4,11
İtalya	2,72	2,56	2,79	2,79	3,05	3,49	3,45	3,59	3,39
Kıbrıs	3,14	3,02	2,78	2,77	2,76	2,58	2,73	3,06	2,98
Letonya	1,93	1,85	2,3	2,43	2,46	2,44	2,45	2,67	2,7
Litvanya	1,75	1,63	2,02	1,83	1,69	1,64	1,64	1,69	1,81
Lüksemburg	2,59	2,62	2,57	2,4	2,38	2,37	2,17	1,98	1,85
Macaristan	2,77	2,68	2,62	2,75	2,63	2,71	2,59	2,56	2,65
Malta	3,57	3,27	3,17	2,92	3,11	2,9	2,73	2,86	2,9
Hollanda	3,4	3,48	3,51	3,53	3,46	3,28	3,3	3,36	3,39
Avusturya	2,39	2,37	2,37	2,35	2,43	2,42	2,39	2,41	2,41
Polonya	2,74	2,64	2,51	2,71	2,63	2,58	2,41	2,57	2,65
Portekiz	2,74	2,48	2,44	2,42	2,31	2,16	2,21	2,27	2,43
Romanya	2,04	1,75	1,86	2,09	1,93	1,97	2,04	2,34	2,43
Slovenya	2,95	2,95	3,49	3,62	3,46	3,83	3,97	3,89	3,92
Slovakya	2,07	2	1,91	1,82	1,81	1,72	1,72	1,78	1,77
Finlandiya	2,66	2,6	2,53	2,68	3,02	2,98	2,93	2,9	2,92
İsveç	2,52	2,57	2,68	2,59	2,41	2,4	2,36	2,2	2,22
İngiltere	2,28	2,28	2,43	2,5	2,47	2,46	2,48	2,46	2,47
İzlanda	2,31	1,67	1,44	1,72	1,73	1,83	1,71	1,7	1,74
Liechtenstein	:	:	:	:	:	:	0,77	:	:
Norveç	2,89	2,64	2,66	2,68	2,52	2,36	2,36	2,35	2,37
İsviçre	1,66	1,68	1,7	1,76	1,72	1,72	1,69	:	:
Makedonya	:	:	:	2,73	2,59	2,76	1,56	:	:
Sırbistan	2,89	2,68	3,26	3,33	3,31	3,15	3,39	3,97	4,21
Türkiye	:	3,63	3,86	4,23	3,98	3,78	4,03	:	:

Kaynak: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en
(22.06.2017)

Yukarıda Avrupa Birliği temelinde, ülkelerin elde etmiş olduğu çevre vergilerinin gayri safi yurt içi hasılları oranına tablo 7’de yer verilmiştir. 2015 yılı göstergelerinde çevre vergisi gelirlerinin GSYİH içerisindeki oranı 1,74 olan İzlanda en düşük orana sahip ülke konumunda yer almıştır. En yüksek orana sahip ülke ise 4,21 oranı ile Sırbistan olmuştur. Sırbistan’ı 4,11 oranı ile Hırvatistan takip etmiştir. Türkiye’nin içinde bulunduğu en güncel veri olan 2013 yılına bakıldığında, Türkiye için söz konusu oranın 4,03’lük bir oranla 2013 yılında en yüksek orana sahip ülke olduğu görülmektedir.

Tablo 8 OECD Bazında Çevre Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Yıl	2003	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ülke								
Avustralya	7,56	6,72	7,20	7,03	6,79	7,59	7,77	..
Avusturya	7,83	7,39	7,01	6,94	7,11	6,91	6,70	6,72
Belçika	5,77	5,39	5,27	5,27	5,31	4,94	4,53	4,51
Kanada	4,09	3,61	3,82	3,87	3,81	3,69	3,73	3,70
Şili	7,96	4,81	5,35	5,29	5,11	5,26	5,67	6,09
Çek Cumhuriyeti	7,74	7,89	8,41	8,35	8,60	8,39	8,13	7,93
Danimarka	10,78	10,42	9,14	9,23	9,27	8,92	8,98	8,18
Estonya	6,14	7,26	8,33	8,81	8,61	8,59	8,07	7,95
Finlandiya	7,39	6,98	6,24	6,62	7,24	7,04	6,78	6,58
Fransa	4,89	4,55	4,54	4,43	4,40	4,31	4,34	4,36
Almanya	7,49	6,78	6,25	6,09	6,08	5,81	5,59	5,38
Yunanistan	6,61	6,36	6,01	7,61	7,75	7,82	7,88	7,69
Macaristan	7,15	8,10	7,23	7,44	7,27	7,22	6,95	6,81
İzlanda	7,12	6,75	5,46	6,14	5,99	6,09	5,60	5,17
İrlanda	7,88	7,68	8,11	8,60	8,43	8,14	8,12	7,61
İsrail	8,00	8,69	10,26	10,72	10,43	10,08	9,30	9,59
İtalya	7,28	6,75	6,64	7,60	8,14	8,65	8,36	8,80
Japonya	6,94	6,09	6,18	5,82	5,56	5,37	5,09	..
Kore	11,77	11,76	10,55	12,06	10,46	10,62	10,53	10,34
Lüksemburg	7,31	7,37	6,59	6,38	6,38	6,16	5,64	5,25
Meksika	8,05	-0,92	1,48	-1,13	-4,07	-5,81	-1,78	..
Hollanda	9,76	10,05	9,95	9,91	9,71	9,23	9,30	..
Yeni Zelanda	4,63	3,78	4,16	4,38	4,25	4,08	4,22	4,19
Norveç	6,91	6,22	5,71	5,75	5,41	5,23	5,31	5,42
Polonya	6,31	6,13	6,44	6,16	5,85	6,17	6,01	..
Portekiz	9,40	8,85	8,03	7,85	7,07	6,69	6,26	6,41
Slovak Cumhuriyeti	7,53	7,86	6,70	6,57	6,42	6,14	5,75	5,62

Slovenya	9,36	8,37	9,52	9,86	9,54	10,36	10,62	10,58
İspanya	6,26	5,28	5,51	5,23	5,12	4,95	5,72	5,59
İsveç	6,02	5,65	6,08	6,00	5,66	5,65	5,51	5,18
İsviçre	7,30	7,08	6,68	7,05	6,76	6,74	6,62	6,57
Türkiye	16,79	15,14	14,33	15,03	13,44	13,13	13,87	13,31
İngiltere	7,74	6,57	7,51	7,49	7,19	7,23	7,25	7,20
Amerika	3,65	3,17	3,44	3,41	3,35	3,23	2,96	2,77
OECD Asya Okyanusya	7,77	7,12	7,23	7,28	6,79	6,80	6,57	6,35
OECD Avrupa	7,37	6,81	6,76	6,93	6,86	6,79	6,79	6,73
OECD Toplam	6,26	5,46	5,68	5,69	5,49	5,35	5,31	5,23

Kaynak:http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# (02.07.2017)

Yukarda yer alan tablo 8’de ise OECD ülkeleri temel alınarak çevre vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına yer verilmiştir. OECD genelinde bu oranın 5,23 olduğu görülmektedir. Asya Okyanusya ve Avrupa genelinde ise birbirine yakın bir oran olduğu gözlemlenmektedir. Dikkat çeken diğer bir husus ise 2014 yılında Türkiye’nin çevre vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranının tabloda %13,31 oran ile en yüksek orana sahip ülke olmasıdır. Söz konusu oranın en düşük olduğu ülke ise %2,77 orana sahip olan ABD’dir.

Dünya genelinde uygulanan çevre vergileri; enerji vergileri, taşımacılık vergileri, kirlilik vergileri ve doğal kaynak vergileri olarak dört kısımda incelenmiştir.

3.1.1. Enerji Vergileri

Enerji ve çevre arasındaki ilişkiler, kirlenme, yeterlik gibi farklı açılardan ele alınabilir. Genellikle enerji, üretiminden tüketimine kadar geçen tüm süreç içinde çevreye zarar vermektedir. Ancak enerji kaynağı, temiz enerji sıfatını kazanmış olsa bile, çevreye zararı az da olsa ortaya çıkabilecektir. En yaygın ve yoğun kirlenme türü, fosil yakıtların kullanımı ile ortaya çıkmaktadır. Petrol, doğalgaz, kömür gibi

yaygın olarak kullanılan fosil yakıt türleri, daha kaynaktan çıkarılırken çevreye zarar verilmektedir. Fosil yakıtlar, kullanımları sırasında atmosfere bıraktıkları zehirli gazlar ile büyük ölçüde kentsel ve sınai hava kirliliği oluşturmaktadır (Keleş ve Diğerleri, 2015: 105-106).

Enerji vergilerini fosil yakıtların yanması ile oluşan karbon emisyonu üzerinden alınan vergiler olarak tanımlayabiliriz. Bu sayede karbon salınımına daha az sebep olan enerji türlerinin kullanılması amaçlanmaktadır. Bu vergi karbon emisyonu üzerinden alındığı için “karbon vergisi” , enerji tüketimi sonucu ortaya çıktığı içinde “enerji vergisi” diye iki farklı şekilde adlandırılabilir (Çelebi ve Kömürcüler, 2014: 105). Enerji vergileri diğer çevre vergisi türlerine oranla gelir içindeki en çok payı oluşturan vergi türüdür. Enerji vergileri benzin, petrol, motorin, doğal gaz, kömür ve elektrik vs. enerji türlerinin kullanımı üzerinden alınır.

Enerji ve karbon vergileri karbon emisyonunu azaltmak için bir araç olarak Danimarka, Hollanda, Norveç, Finlandiya ve İsveç gibi birçok ülkede uygulanmaktadır. Bu ülkelerdeki karbon vergisi uygulamalarının genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Baron’dan aktaran Hotunoğlu, 2007: 23-24);

- Uygulanan politikalar, enerji kullanımı sonucu ortaya çıkan tüm karbon emisyonunu tamamıyla homojen bir şekilde kapsamamaktadır.
- Enerjinin yoğun olarak kullanıldığı sanayilere ve uluslararası rekabette önemli yeri olan sanayi kesimlerine muafiyetler tanınmıştır.

- Karbon emisyonunu azaltmada kullanılan karbon/enerji vergileri, mali baskıyı minimize etmek için bazen enerji üzerindeki diğer vergilerin yerine koyulmuştur.
- Karbon vergileri istihdam ve sermaye üzerinde yüksek bozucu etkileri olan vergiler gibi yapısal mali sorunları çözmek için kullanılan, genel mali reformların bir parçası olarak da kullanılmaktadır.
- Bu vergiler genellikle adaptasyon sırasında zaman kazanmak amacıyla ve fiyat şokları gibi negatif etkilerinden kaçınmak için aşamalı olarak uygulanmaktadırlar.

Tablo 9 Avrupa Birliği Bazında Enerji Vergisi Gelirleri

ÜLKE/YIL	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avrupa Birliği (28 ülke)	219.507	230.877	241.201	250.035	254.634	263.481	275.392
Avro Bölgesi (19 Ülke)	161.079	165.633	175.429	180.989	185.552	190.129	193.799
Belçika	4.483	4.874	5.125	5.002	4.767	5.029	5.303
Bulgaristan	934	927	983	995	1.032	1.016	1.156
Çek Cumhuriyeti	3.182	3.315	3.575	3.349	3.115	3.038	3.231
Danimarka	5.361	5.745	5.959	6.077	6.243	6.167	6.024
Almanya	47.389	46.499	49.294	48.864	48.141	48.688	48.326
Estonya	356	379	396	432	421	464	491
İrlanda	2.265	2.508	2.694	2.621	2.704	2.801	2.992
Yunanistan	2.801	4.216	4.310	4.802	5.141	5.214	5.189
İspanya	14.083	14.420	13.808	13.292	16.158	16.135	16.987
Fransa	28.384	29.999	31.278	32.102	34.052	34.613	38.823
Hırvatistan	866	980	817	768	894	1.004	1.126

İtalya	34.632	35.387	40.031	45.781	45.070	47.870	45.423
Kıbrıs	305	352	384	363	381	413	404
Letonya	380	359	391	425	435	495	508
Litvanya	513	492	497	516	538	580	623
Lüksemburg	858	888	951	968	928	900	864
Macaristan	1.869	2.145	2.089	1.958	1.939	2.000	2.128
Malta	87	93	107	108	108	128	138
Hollanda	11.639	12.009	12.014	11.623	12.590	12.648	12.815
Avusturya	4.461	4.585	5.008	5.031	5.093	5.024	5.216
Polonya	6.565	8.279	8.476	8.638	8.400	9.108	9.765
Portekiz	3.232	3.191	3.050	2.843	2.855	2.883	3.192
Romanya	1.905	2.236	2.248	2.268	2.531	3.113	3.508
Slovenya	1.036	1.084	1.049	1.126	1.103	1.124	1.157
Slovakya	1.073	1.077	1.114	1.083	1.092	1.118	1.181
Finlandiya	3.102	3.222	3.928	4.007	3.975	4.001	4.165
İsveç	6.636	7.719	7.855	8.248	8.268	7.568	7.799
İngiltere	31.110	33.898	33.771	36.744	36.658	40.339	46.857
İzlanda	100	136	139	150	149	159	180
Liechtenstein	14	17	19	18	17	:	:
Norveç	3.922	4.461	4.553	4.568	4.783	4.760	4.574
İsviçre	3.668	4.399	4.796	4.965	4.915	:	:
Makedonya	:	143	147	153	125	:	:
Sırbistan	807	787	887	811	970	1.096	1.200
Türkiye	12.688	17.130	15.836	17.271	19.649	:	:

Kaynak:http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en
(22.06.2017)

Yukarıda yer verilen tablo 9’da ülkeler bazında çevre vergilerinin en önemli ve en büyük payını oluşturan enerji vergisi gelirleri gösterilmiştir. Daha önceki

açıklamalarda 28 Avrupa ülkesinin 2015 yılı toplam çevre vergisi gelirlerinin yaklaşık 360 Milyar Euro olduğuna yer verilmişti. Burada ise aynı ülkelerin 2015 yılında elde ettiği enerji vergisi gelirleri toplamının 275 Milyar Euro olduğu görülmektedir. Bu kapsamda enerji vergilerinin toplam çevre vergileri içerisindeki payının yaklaşık olarak % 77 olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise 2013 yılında yaklaşık 20 Milyar Euro enerji vergisi geliri elde edilmiş ve toplam çevre vergisi geliri ise yaklaşık 29 Milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Yani Türkiye’de enerji vergisi gelirlerinin, toplam çevresel vergi gelirlerinin yaklaşık olarak % 69’u gibi önemli bir miktarını karşıladığını söyleyebiliriz.

3.1.2. Taşımacılık Vergileri

Taşımacılık vergileri bir taşıta sahip olmayı veya bir taşıtın kullanılmasını konu edinen vergilerdir. Bu vergiler taşıtın satışı aşamasında alınabildiği gibi yıllık veya yılın belirli döneminde de alınabilmektedir. Bu vergilerin uygulama alanına taşıtların kullanmış olduğu benzin ve diğer yakıtlar girmemektedir. Çünkü taşıtların kullanmış olduğu yakıtlar enerji vergileri kapsamında ele alınmaktadır. Çevrenin korunması amacıyla taşıtların emisyon salınımını kontrol edebilmek için gerekli olan bu vergiler, diğer ulaşım yollarının alternatif olarak kullanılmasını veya çevreye daha duyarlı olan taşıtların kullanımını teşvik etmektedirler.

Ulaştırma vergileri, ülkelerin elde ettiği çevresel vergilerden ikinci olarak en yüksek paya sahip olan vergi türüdür. 2015 yılı içerisinde Avrupa Birliğine üye olan 28 ülkenin ulaştırma vergileri toplamı 70 Milyar Euro’nun üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 10 OECD Ülkeleri Bazında Ulaşım Vergilerinin GSYİH İçindeki Payı (%)

Yıl	2003	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Ülke								
Avustralya	0,67	0,61	0,62	0,61	0,60	0,63	0,63	0,66
Avusturya	1,53	1,37	1,29	1,26	1,28	1,28	1,26	1,35
Belçika	0,96	0,85	0,79	0,76	0,80	0,75	0,75	0,73
Kanada	0,28	0,24	0,26	0,26	0,25	0,25	0,26	0,26
Şili	0,22	0,17	0,18	0,18	0,22	0,23	0,24	0,25
Çek Cumhuriyeti	0,28	0,25	0,34	0,37	0,42	0,44	0,44	0,43
Danimarka	1,77	2,30	1,52	1,58	1,56	1,45	1,53	1,52
Estonya	0,04	0,08	0,05	0,06	0,06	0,07	0,07	0,06
Finlandiya	1,16	1,14	0,78	0,91	0,97	0,93	0,93	0,92
Fransa	0,25	0,29	0,30	0,30	0,30	0,31	0,29	0,29
Almanya	0,33	0,37	0,33	0,33	0,35	0,34	0,34	0,33
Yunanistan	0,77	0,80	0,68	0,67	0,66	0,66	0,68	0,65
Macaristan	0,18	0,58	0,46	0,47	0,47	0,42	0,39	0,38
İzlanda	1,54	1,37	0,54	0,57	0,59	0,64	0,60	0,62
İrlanda	1,03	1,20	0,88	0,92	0,82	0,81	0,87	0,90
İsrail	1,32	1,42	1,31	1,42	1,32	1,16	1,15	1,32
İtalya	0,49	0,44	0,56	0,56	0,58	0,62	0,61	0,61
Japonya	0,70	0,68	0,64	0,57	0,57	0,56	0,54	0,50
Kore	0,74	0,70	0,66	0,73	0,73	0,69	0,71	0,73
Lüksemburg	0,11	0,11	0,20	0,17	0,15	0,14	0,15	0,14
Meksika	0,23	0,23	0,21	0,20	0,19	0,15	0,16	0,12
Hollanda	1,19	1,28	1,15	1,18	1,13	1,05	0,96	1,02
Yeni Zelanda	0,61	0,59	0,56	0,58	0,57	0,57	0,60	0,61
Norveç	1,16	1,25	1,01	1,11	1,06	1,04	0,98	0,92
Polonya	0,15	0,15	0,17	0,15	0,13	0,12	0,12	..
Portekiz	0,86	0,88	0,59	0,64	0,57	0,46	0,51	0,58
Slovak Cumhuriyeti	0,21	0,19	0,19	0,19	0,20	0,19	0,21	0,20
Slovenya	0,46	0,48	0,41	0,40	0,39	0,40	0,45	0,46
İspanya	0,39	0,41	0,28	0,28	0,26	0,26	0,26	0,24
İsveç	0,31	0,38	0,50	0,47	0,43	0,42	0,44	0,43
İsviçre	0,89	0,90	0,86	0,89	0,89	0,88	0,85	0,84
Türkiye	1,03	1,00	0,85	1,05	1,15	1,09	1,18	1,22
İngiltere	0,46	0,42	0,53	0,56	0,58	0,60	0,60	0,58
Amerika	0,27	0,28	0,26	0,26	0,27	0,28	0,27	0,26
OECD Asya Okyanusya	0,72	0,69	0,66	0,63	0,63	0,62	0,61	0,61
OECD Avrupa	0,54	0,56	0,53	0,55	0,56	0,55	0,55	0,55
OECD Toplam	0,45	0,46	0,43	0,44	0,44	0,44	0,44	0,43

Kaynak:http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY#
(03.07.2013)

OECD ülkelerinin 2014 yılı ulaşım vergisinden elde ettiği gelirler toplamı vergi gelirlerinin % 0,43'ünü oluşturmaktadır. OECD Avrupa ortalaması 2014 yılı

için % 0,55 olarak hesaplanmış ve OECD toplam ülkeler oranının üzerinde seyretmiştir. Söz konusu oranın en yüksek olduğu ülke % 1,52 orana sahip olan Danimarka'dır. Ülkemiz için bu oran ise 2014 yılı için % 1,22 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.3. Kirlilik Vergileri

Nüfus artışı ve tüketim kalıplarındaki çeşitlilik, katı ve sıvı atıkların miktarında artışa yol açan önemli sebeplerin başında gelmektedir. Hemen hemen bütün ülkelerde katı ve sıvı atıklar ile mücadele etmek için çeşitli mali önlemlere rastlanmaktadır. Bununla birlikte tüketicilerin bilinçli davranmalarını sağlamak için farklı bir takım önlemler de alınmaktadır. Tüketicilerin bilinçli davranışları, söz konusu malların taleplerinde de değişikliklere yol açacağı için, üreticilerde talep değişikliklerine cevap vermek için üretim kalıplarında değişiklik yapmak durumunda kalacaktır (Fındık, 2007: 66).

Kirlilik vergileri, her türlü atık maddeler, kirli su ve gürültü üzerinden vergi alınmasını konu edinen vergileridir. Bu vergiler işletmeleri çevreye daha duyarlı teknolojilere yönlendirerek kirlilik oranının azaltılmasını sağlayacaktır. Çevreyi kirleten karbon salınımı üzerinden alınan vergiler ise enerji vergileri kapsamında değerlendirildiği için kirlilik vergilerine dahil edilmemektedir.

Avrupa Birliği'ne üye olan birçok ülkede pil ve taşıt lastikleri üzerine konulan yükümlülükler vardır. Bu yükümlülükler vergi olarak adlandırılmamakla beraber, kanımızca bunları spesifik vergi gibi algılamakta sorun olmayacaktır. Netice itibariyle bunlar spesifik vergiler gibi uygulanmakta, tahsil edilmekte ve kamu geliri

gibi bütçeye aktarılmaktadır. Vergiler birim başına konmakla beraber, uygulama ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Örneğin, Belçika'da satılan pil başına vergi konulmakta, ancak Avusturya ve Danimarka'da vergi ünite başına konmakla beraber, pillerin büyüklüğüne göre vergi farklılaştırılmasına gidilmektedir. Ağırlığı daha fazla olan piller üzerindeki vergilerde daha fazladır (Fındık, 2007: 66).

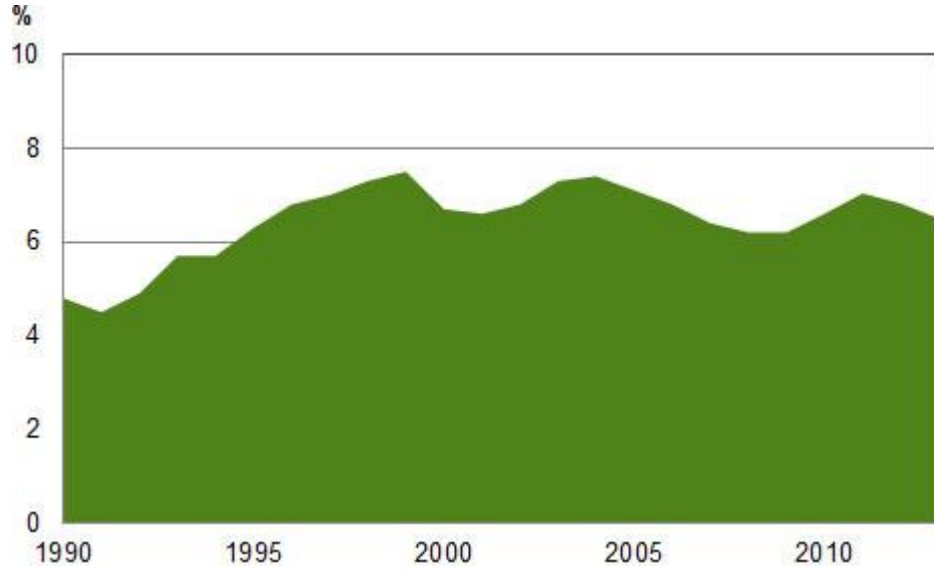
3.1.4. Doğal Kaynak Vergileri

Genellikle değerli maden ve petrol çıkartılan arazilerin kira bedeli üzerinden vergi alınmasını konu edinen çevre vergisi türüdür. Vergi gelirleri içindeki payı çok düşük olan doğal kaynak vergileri, gelir sağlamaya yönelik amacından ziyade kaynakların korunması amacına hizmet etmektedir.

3.1.5. Seçili Ülkelerde Çevre Vergisi Uygulamaları

3.1.5.1. Finlandiya

Finlandiya 1990'lı yıllarda karbon vergisini uygulamaya geçirerek, karbon vergisini uygulayan ilk ülke olmuştur. Ayrıca vergilendirmede enerji ürünlerinin oluşturmuş olduğu karbon miktarını kullanan az sayıda ülkeden birisidir.

Şekil 1 Finlandiya’da 1990-2013 Yılları Arasında Devlet Vergi Gelirlerinin Bir Payı Olan Çevre Vergileri

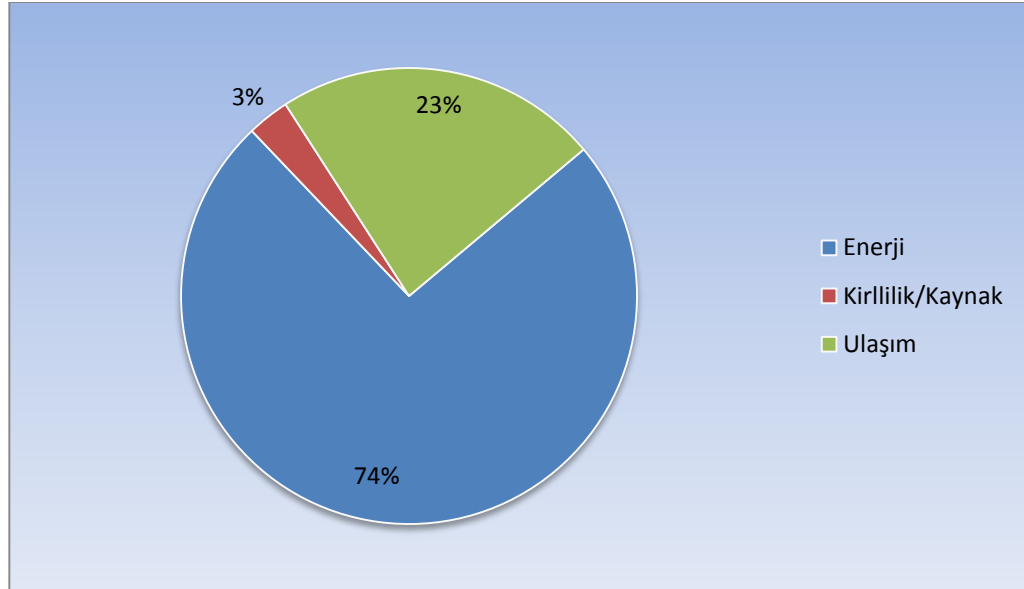
Kaynak:[http://www.environment.fi/enUS/Maps_and_statistics/The_state_of_the_environment_indicators/Green_economy/Taxation_slowly_becoming_greener\(28825\)](http://www.environment.fi/enUS/Maps_and_statistics/The_state_of_the_environment_indicators/Green_economy/Taxation_slowly_becoming_greener(28825)) (22.06.2007)

Finlandiya’da 2011 yılında haneler çevre vergilerinin üçte birinden fazlasını ödemiştir. Yukarıda yer verilen şekil 1’e bakıldığında ise çevre vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının ortalama % 7’lerde seyrettiği görülmektedir. Finlandiya ülkesinde çevre vergisi gelirleri GSYİH’nın yaklaşık olarak % 3’ünü oluşturmaktadır.

3.1.5.2. İngiltere

İngiltere’de uygulanan çevre vergileri 4 ana başlık altında toplanabilir. Bunlar daha önce çevre vergilerinin sınıflandırılmasında bahsedildiği gibi enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynak vergileridir.

Enerji vergileri hem taşımacılık hem de sabit amaçlar için kullanılan enerji üretimi ve enerji ürünlerindeki (örneğin kömür, petrol ürünleri, doğalgaz ve elektrik) vergileri içermektedir. 2015 yılında çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin % 73,8'ini enerji vergileri oluşturmuştur ve gelir içindeki en büyük paya sahiptir. Enerji vergilerine en büyük katkı, hidrokarbon yağlarındaki (taşımacılık yakıtlarındaki vergileri de içeren) vergilerdir. 2015 yılında bu vergiler, enerji vergilerinden elde edilen gelirlerin % 80,8'i ve tüm çevre vergileri toplam gelirinin % 59,6'sı oluşturmuştur.

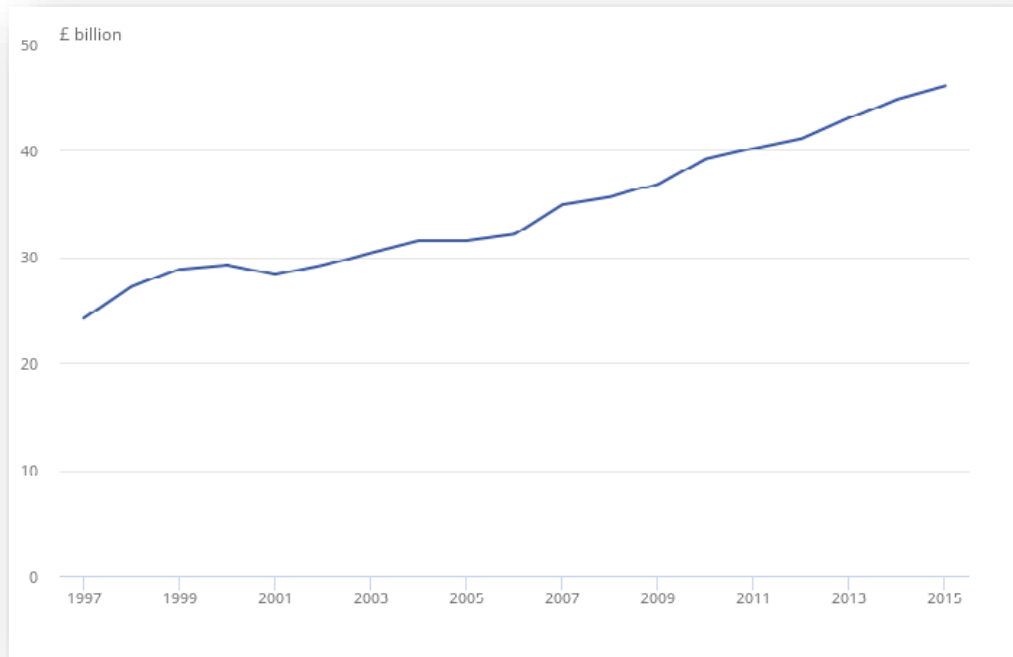

Şekil 2 İngiltere'de Türlerine Göre Çevre Vergisi Gelirleri

Kaynak:<https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/bulletins/ukenvironmentalaccounts/2016#environmental-taxes> (22.06.2017)

Ulaştırma vergileri, esas itibarıyla, motorlu kara taşıtlarının mülkiyetine ve kullanımına ilişkin vergilerden oluşmaktadır. Ancak grafiğe diğer taşımacılık ve ilgili taşımacılık hizmetlerine ilişkin vergiler de dahil edilmiştir. 2015 yılında, ulaşım

vergileri, tüm çevresel vergi gelirlerinin % 23'üne katkıda bulunmuştur. Hane halkı tarafından ödenen motorlu taşıt vergileri, toplam nakliye vergisi gelirinin % 45,2'sini oluşturarak en önemli katkıyı yapmıştır. Kirlilik ve kaynak vergileri ise hammaddelerin çıkarılması ve atık yönetimine ilişkin vergileri içermektedir. 2015 yılında toplam çevre vergisi gelirinin sadece % 3.2'si kirlilik ve kaynak vergilerinden elde edilmiştir.

Şekil 3 İngiltere'de 1997'den 2015'e Çevresel Vergi Geliri (Milyon Sterlin)

Kaynak:<https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/bulletins/ukenvironmentalaccounts/2016#environmental-taxes> (22.06.2017)

İngiltere'de çevre vergilerinden elde edilen gelir 1997 yılından 2015 yılına kadar neredeyse ikiye katlanmıştır. Çevreyle ilgili vergilerden İngiltere hükümetinin geliri, 1997 yılından bu yana yılda ortalama olarak cari fiyatlar ile % 3,7 oranında

artmıştır. 2015 yılındaki toplam gelir (46 milyar sterlin), 1997'deki gelirden 1,9 kat daha fazla (24,2 milyar sterlin) olarak gerçekleşmiştir.

Çevre vergilerindeki en yüksek gelir artışı 1988 yılında % 12,1 olarak gerçekleşmiştir. İçinde ulaşım vergilerini de barındıran hidrokarbon yağından alınan vergiler % 14,4 artış göstermiştir. Bu da İngiltere'nin çevre vergisi gelirlerinin zaman içerisinde artmasının temel sebebi olarak gösterilmektedir.

3.1.5.3. Avusturya

Avusturya'da 1996 yılında elektrik ve doğal gaz üzerine enerji vergisi koyulmuştur. Enerjinin yoğun olarak kullanıldığı sanayi sektörlerinde vergi muafiyetleri getirilmiştir. 1997 yılında da bir “yol kullanma harcı” getirilmiştir. Yol kullanım harcı arabaların ağırlıklarına göre alınmaktadır. Söz konusu uygulamalar çevresel amaçlardan çok bütçe açıklarını finansman amacıyla getirilmiştir. Avusturya'nın toplam enerji tüketiminde öncelikli olarak yenilenebilir enerji kaynaklarına bağlı bir enerji politikası olmasına rağmen, fosil yakıtların daha çok kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde Avusturya toplam enerji tüketiminin çeyreğini (%23) yenilenebilir kaynaklardan karşılamaktadır (Küçükkaya, 2008: 117-118).

Tablo 11 200-2015 Yılları Arasında Avusturya'da uygulanan Çevre Vergileri

Çevre vergileri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EURO									
Enerji vergileri	4.453	4.603	4.456	4.580	5.004	5.012	5.059	4.985	5.149
Taşımacılık Vergileri	2.201	2.233	2.254	2.265	2.437	2.562	2.559	2.875	2.908
Kirlilik vergileri	72	64	62	56	56	71	109	107	134
Kaynak vergileri	549	574	590	603	615	635	653	664	681

Çevre Vergisi Toplamı	7.275	7.474	7.362	7.505	8.113	8.281	8.372	8.631	8.872
Toplam Çevre Vergileri İçerisindeki Yüzdesi									
Enerji vergileri	61,2	61,6	60,5	61,0	61,7	60,5	60,3	57,8	58,0
Taşımacılık Vergileri	30,3	29,9	30,6	30,2	30,0	30,9	30,6	33,3	32,8
Kirlilik vergileri	1,0	0,9	0,8	0,8	0,7	0,9	1,3	1,2	1,5
Kaynak vergileri	7,5	7,7	8,0	8,0	7,6	7,7	7,8	7,7	7,7
Çevre Vergisi Toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak:http://www.statistik.at/web_en/statistics/Economy/Public_finance_taxes/tax_statist_ics/eco_taxes/index.html (22.06.2017)

Avusturya ülkesinin 2007 ve 2015 yıllarını kapsayan çevre vergilerine ait bazı istatistiki bilgiler tablo 11’de yer almaktadır. 2015 yılı içerisinde toplam çevre vergisi gelirleri yaklaşık 9 Milyar Euro olarak gerçekleşmiştir. Avusturya’nın enerji vergilerinden elde ettiği gelirlerin toplam elde etmiş olduğu çevre vergisi gelirlerine oranının son dokuz yılda ortalama olarak %60’larda seyrettiği görülmektedir. Aynı şekilde diğer ülkelerde olduğu gibi Avusturya’da da taşımacılık vergileri gelirlerinin çevre vergisi gelirleri arasında ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

3.2. TÜRKİYE’ DE UYGULANAN ÇEVRE POLİTİKALARI

Sanayileşme ile birlikte başlayan çevre sorunları diğer dünya ülkelerini etkilediği gibi zamanla Türkiye içinde tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm konferansı Türkiye içinde yeni bir başlangıç olmuş ve konferansın etkisi ile üçüncü beş yıllık kalkınma planında Türkiye’de ilk kez çevre politikası belirlenmesi çalışması yapılmıştır.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşması ve tabii kaynakların gereği gibi kullanılmaması sonucu doğal dengenin bozulması, gelişmiş

Ülkelerin evre sorunlarının sebebi olarak gösterilmiştir. Düşük gelir düzeyi, kurumsallaşmanın sağlanamaması, eğitimsizlik, doğal kaynaklardan optimum ölçüde yararlanılamaması ve eski teknolojilerin kullanılması ise gelişmekte olan ülkelerin evre sorunlarının kaynağı olarak gösterilmiştir (Konur, 2012: 84).

3.2.1. Yasal Zemin

evre sorunlarının artması, evre ile ilgili tedbirlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkar mış ve çevresel değerlerin korunması amacıyla Anayasa, Kanun ve Yönetmelikler başta olmak üzere çeşitli hükümler oluşturulmuştur.

3.2.1.1. Anayasa

Son 20 yıldır hazırlanan bütün anayasalarda evre hakkına ve evre korunmasına ilişkin hükümlere, bireylerin hakkı veya devletin ya da bireylerin ödevleri arasında yer verilmiştir. Hiyerarşik açıdan en üstte bulunan Anayasa'da hak, dev ve ykmllklere ilişkin hükümlerin yer alması, bunların devlet bakımından "planlayıcı hüküm" niteliğinde olması diğer bir ifadeyle Anayasa'da çevreye ilişkin hükümlerin bulunması, devlet içinde çevrenin önemli bir yere haiz olduğunun açık bir göstergesidir. Ayrıca insan hakkı olması nedeni ile çevreden söz eden normlar bağlayıcı hüküm niteliğindedirler. Anayasaların genel hukuk sistemini de doğrudan etkilediği dikkate alınırsa, Anayasa'da var olan çevreyle ilgili hukuk prensiplerinin evre hukukunu, dolayısıyla evre mevzuatını etkilemesi söz konusu olacaktır. Mevzuata aktarılmamış bir olayın çözümlenmesinde, devlet tarafından üstün olarak telakki edilen değerler kapsamında yer alması nedeniyle söz konusu normlar ayrıca önem taşımaktadırlar. Dikkat edilmesi gereken husus, Anayasa koyucu tarafından

çevreye ilişkin normların sadece devlete ödev ve sorumluluk yüklememesi, bireylerin de çevresel faaliyetlere katılmalarını sağlamak amacıyla çevre hakkının yanısıra, ödev ve sorumluluk almalarının sağlanmasıdır (Konur, 2012: 102).

Türkiye’de çevre korumacılık, 1961 Anayasası’nda 49. madde ile sağlık hakkı adı altında düzenlenmiştir. 1980’lere kadar sağlık politikalarının parçası olarak görülen çevre korumacılığına, 1982 Anayasası 56’ncı madde ile doğrudan yer vermiştir. Çevre korumacılığının dünya gündeminde yer alması bu konuya 1982 Anayasası’nda doğrudan yer verilmesinin nedeni olmuştur. Söz konusu madde 1972 yılında BM’nin Stockholm’de gerçekleştirdiği İnsan Çevresi Konferansı’ndan etkilenilerek yapılmıştır (Ekmeztoglou-Baladimoss-Budak, 2001: 122).

1982 Anayasası’nda “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlığı adı altında “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” düzenlemesine yer verilmiştir. Anayasada yer alan bu düzenlemeden çevre sorunluluğunun yalnızca devletin değil bireylerin de sorumluluğu altında olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Anayasamızın 23’üncü maddesi “sağlıklı ve düzenli kentleşme konusunda yasal sınırlamalar”, 35’inci maddesi “mülkiyet hakkının kullanımının toplum yararına aykırı olamayacağını”, 44’üncü maddesi “devletin, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek..... amacıyla gerekli önlemler alacağını”, 45’inci madde “devletin, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılması ve tahribini önlemekle ilgili önlemleri

alacağını” ifade etmektedir (Küçükaya, 2008: 145).

Anayasa’da çevreyi doğrudan ve dolaylı olarak düzenleyen başka hükümlerde bulunmaktadır. Konut hakkını düzenleyen 57’nci madde de yer alan “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” düzenlemesi ile tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yer veren 63’üncü madde de yer alan “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir” düzenlemesi çevre konusunun üzerinde durulduğu diğer maddelerdir.

3.2.1.2. Çevre Kanunu

Ülkemizde, ilk çevre kanununa kadar geçen süre içerisinde çevreye yönelik doğrudan bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir. Çevre ile ilgili doğrudan düzenlemeleri içeren 2872 Sayılı Çevre Kanunu 1982 Anayasasının 56’ncı maddesine dayandırılarak çıkarılmıştır.

2872 Sayılı Çevre Kanunu’nun çıkarılış amacını, çevrenin korunması, çevrede meydana gelmiş olumsuzlukların giderilmesi, ülkenin bitki ve hayvan olmak üzere tüm canlı türlerinin korunması, kırsal ve kentsel alanlarda arazinin ve doğal kaynakların doğru kullanımı, kültür değerlerinin ve tarihsel zenginliklerin korunması, hava, su ve toprak kirlenmelerinin önlenmesi oluşturmaktadır. Çevre ile ilgili birçok tanımlamayı içeren Çevre Kanunu’nun dayandığı ilkeler şu şekilde

belirlenmiştir (Keleş, 2002: 712–713);

- Çevreyi korumak ve çevre kirliliğini önlemek konusunda sorumlular hem gerçek hem de tüzel kişilerdir.
- Çevre için alınacak önlemlere herkes uymalıdır.
- Projelerin uygulanmasına izin verilirken çevre göz önünde bulundurularak meydana gelebilecek zararlar engellenmelidir.
- Çevrenin kirlenmesinde “kusur koşulu” aranarak çevreyi kirletenin sorumluluğu olan kirleten öder ilkesi benimsenmiştir. Burada söz konusu olan kusurlu sorumluluk 2006 yılında “kusursuz sorumluluk” kapsamında değerlendirilmiştir.

Özellikle belirtmek gerekir ki, Çevre Kanunu’nun 30’uncu maddesi bütün vatandaşlara, şikâyet eden vatandaşın mevcut kirlilikten direkt zarar görmüş olmasını aramaksızın, çevreyi kirletenleri ilgili makamlara şikâyet hakkı vermiştir. Bu maddeye göre çevre kirliliğinden veya çevreyi bozan bir faaliyetten haberdar olan gerçek veya tüzel kişiler, idari makamlara başvurarak bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilirler (Küçükkaya, 2008: 147).

Vatandaşlar olarak muhatap alınacak organ öncelikle yürütme organıdır. Başbakan, Bakanlıklar, vali, kaymakam, belediye başkanları, il müdürleri, çevre koruma ile ilgili tüm yasal düzenlemeleri uygulamakla yükümlüdürler. İdarenin her türlü eylem ve işlemleri yargı denetimine tabidir. Vatandaşlar olarak yönetime katılmalı ve yönetim denetlenmelidir. Aksi takdirde keyfî uygulamaların önüne geçilemeyecek ve yapanın yanına kar kalacaktır. Çevre hakkı ihlallerinde; Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı ve illerde valilik başlıca başvuru makamları olacaktır (Küçükkaya, 2008: 147).

Çevre Yasası her türlü atık ve artığın, çevreye zarar verecek biçimde alıcı ortama bırakılmasını, kırsal ve kentsel toprağın aşırı ve yanlış kullanımı yüzünden temel çevrebilimsel dengenin bozulmasını; hayvan ve bitki türlerinin varlıklarının tehlikeye düşürülmesini, doğal zenginliklerin bütünlüklerinin yok edilmesini yasaklamıştır. İlgililer için kirlenmeyi durdurmak, kirlenmenin etkilerini gidermek ya da azaltmak için önlem almak yükümlülüğü de getirilmiştir. Kanun, sanayicilerin, kurmayı tasarladıkları kuruluş ve işletmeler için “çevresel etki değerlendirme raporu” hazırlamasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca, bu tür kuruluş ve işletmelerde, yasaların öngördüğü arıtma tesis ya da sistemlerinin gerçekleştirilmemesi durumunda söz konusu işletme ve kuruluşlara izin verilmeyeceğini hükme bağlamıştır (Keleş ve Hamamcı, 1998: 306)

3.2.1.3. Çevre Mevzuatını Düzenleyen Diğer Yasalar

Çevre mevzuatını düzenleyen asıl kaynak Çevre Kanunu olmakla birlikte, çevreyi doğrudan ve dolaylı olarak ele alan birçok yasa bulunmaktadır. Bu yasalar aşağıda verilmeye çalışılmıştır (Küçükkaya, 2008: 149);

Tablo 12 Çevreyi Düzenleyen Yasalar

5393 Sayılı Belediye Kanunu
2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu
5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

5491 No'lu Kanunla Değişik 2872 Sayılı Çevre Kanunu
5312 Sayılı Deniz Çevre Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlen. Müdahale ve Zararlı Tazmini Hak. K. 6200 Sayılı DSİ Kanunu
3154 Sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
560 Sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu
1234 Sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu
5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu
431 Sayılı Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satısı Hakkında Kanun
5197 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu
3194 Sayılı İmar Kanunu
5543 Sayılı İskân Kanunu
3402 Sayılı Kadastro Kanunu
4904 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu
2674 Sayılı Karasuları Kanunu
2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu
3621 Sayılı Kıyı Kanunu
442 Sayılı Köy Kanunu
3202 Sayılı Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun
2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
618 Sayılı Limanlar Kanunu

3213 Sayılı Maden Kanunu
4683 Sayılı Maden Kanununda Değişiklik Yapılmasına ve Tuz Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun
4342 Sayılı Mera Kanunu
3998 Sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun
4122 sayılı Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunu
2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu
6831 Sayılı Orman Kanunu
4508 Petrol Kirliliği Zararının Tazmini İçin Bir Uluslararası Fonun Kurulması İle İlgili Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun
4586 Sayılı Petrolün Boru Hatları İle Transit Geçişine Dair Kanun
2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu
1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu
3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Kanun
2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu
2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu
1593 Sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu
5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun
5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu

Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu uluslararası antlaşma ve protokoller (Ulukent, 2010: 82-85);

- Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Kurulması Hakkında Anlaşma(Değişik), Roma 1949 (Türkiye R.G. 7.7.1967, sayı12641)
- Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme, Paris 1959 (Türkiye R.G. 17.12.1966, sayı12480)
- Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı Kurulması Hakkında Sözleşme(Değişik), Paris 1951 (Türkiye 10.8.1965)
- Nükleer Enerji Sahasında Hukuki Mesuliyete Dair Sözleşme(29.1.1960 ve onu değiştiren 28.1.1964 tarihli ek Protokol) (Türkiye R.G. 13.6.1967, sayı 12620)
- İşçilerin İyonize Edici Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında Sözleşme, Cenevre 1960 (Türkiye 15.11.1969)
- Atmosferde, Uzayda ve Sualtında Nükleer Silah Deneylelerini Yasaklayan Sözleşme, Moskova 1963 (Türkiye R.G. 13.5.1965, sayı1997)
- Devletlerin Ay ve Öteki Gök Cisimleri Dahil Uzayın Keşfi ve Kullanımı Faaliyetlerini Düzenleyen İkelere İlişkin Anlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C. 1967, (Türkiye R.G. 1.6.1968, sayı12913)
- Uçakların Gürültüsü Konusunda Uluslararası Standartlar ve Tavsiye Edilen Uygulamalar, 1971
- Hayvanların Uluslararası Nakliye Sırasında Korunması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, Paris 1968 (Türkiye 20.2.1971)
- Nükleer Silahların ve Öteki Toplu Tahrip Silahlarının Deniz Yataklarına, Okyanus Tabanı ve Bunların Altına Yerleştirilmesinin Yasaklanması

Hakkında Antlaşma, Londra, Moskova, Washington D.C.(Türkiye 19.10.1972)

- Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik Silahların Geliştirilmesi, Üretimi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Tahribi Hakkında Sözleşme, Londra, Moskova, Washington D.C. 1972 (Türkiye R.G. 5.11.1975)
- Balina Avcılığının Tanzimi Hakkında Mukavelename 24.9.1931 (Türkiye R.G. 8.11.1934, sayı 2399)
- Avrupa Kültür Antlaşması 19.12.1954 (Türkiye R.G. 17.6.1957, sayı 9635)
- Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri 14.4.1954 (Türkiye R.G. 8.11.1965, sayı 12145)
- Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme, Paris 1972 (Türkiye R.G. 14.2.1983, sayı 17959)
- Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Doğal Yasama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi, Bern 1979 (Türkiye R.G. 20.2.1984, sayı 18318)
- Uluslararası Enerji Programı Anlaşması, Paris 1974 (Türkiye 4.5.1981)
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, Barselona 1976 (Türkiye R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Gemi ve Uçaklardan Vaki Olan Boşaltmalarla Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Protokol, Barselona 1976 (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Akdeniz'in Kara Kökenli Kirleticilere Karşı Korunması Hakkında Protokol, Atina 1980 (Türkiye R.G. 18.3.1987, sayı 19404)
- Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol, Cenevre 1982,(imza

tarihi 6.11.1986) (R.G. 23.10.1988, sayı 19968)

- Fevkalade Hallerde Akdeniz'in Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol, (R.G. 12.6.1981, sayı 17368)
- Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi, Cenevre 1979 (Türkiye R.G. 23.3.1983, sayı 17996)
- Avrupa'da Hava Kirleticilerinin Uzun Menzilli Aktarımlarının İzlenmesi ve Değerlendirilmesi İçin İşbirliği Programının (EMEP) Uzun Vadeli Finansmanına Dair 1979 Uzun Menzilli Sınırlarötesi Hava Kirlenmesi Sözleşmesi'ne ek Protokol, Cenevre 1984 (R.G. 23.7.1985, sayı 18820)
- Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi, Viyana 26.9.1986 (R.G. 3.9.1990, sayı 20624)
- Tehlikeli Atıkların Sınırlarötesi Taşınımının ve İmhasının Kontrolü Sözleşmesi, Basel 22.3.1989 (R.G. 15.5.1994, sayı 21935)
- Gemilerin Sebep Olduğu Deniz Kirlenmesini Önleme Sözleşmesi (MARPOL 73/78), (13.9.1989 tarih ve 89/14547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)(R.G. 24.6.1990, sayı 20558)
- Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, (R.G. 8-9.9.1990, sayı 20629)
- Londra Değişiklikleri (28 Aralık 1994 tarih ve 22155 sayılı Resmi Gazete)
- Kopenhag Değişiklikleri (28 Eylül 1994 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete)

- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio de Janeiro, 5.6.1992 (27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete)
- Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi, 1992(R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Kara Kökenli Kaynaklardan Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Protokol,1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesine Karşı Acil Durumlarda Yapılacak İşbirliğine Dair Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Karadeniz Deniz Çevresinin Boşaltmalar Nedeniyle Kirlenmesinin Önlenmesine İlişkin Protokol, 1992 (R.G. 6.3.1994, sayı 21869)
- Özellikle Su Kuşları Yasama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (RAMSAR), (R.G. 17.5.1994, sayı 21937)
- Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Aralık 1994, Paris (21 Kasım 1996 tarihinde Çevre Komisyonunda kabul edildi. TBMM gündeminde olup henüz onaylanmadı)
- Antarktika Antlaşması, (R.G.18.9.1985, sayı 22408) (3.8.1995 tarih ve 244 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)
- CITES Nesli Tehlikede Olan Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (20 Haziran 1996 tarihli Resmi Gazete)
- Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (16.05.1998 tarih

ve 23344 sayılı Resmi Gazete)

Türkiye'nin çevre konusunda taraf olduğu ikili işbirliği antlaşmalara aşağıda yer verilmiştir (Ulukent, 2010: 87);

- Çevre Bakanlığı ile ABD Çevre Koruma Kurumu Arasında Çevre Korunması Alanında Teknik İşbirliği ile ilgili Mutabakat Metni, 10.12.1991
- T.C. Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Çevrenin Korunması Alanında İşbirliği Antlaşması, 26.4.1993
- T.C. Hükümeti ile Macaristan Hükümeti Arasında Çevre Alanında ikili işbirliği Antlaşması, 26.4.1993
- T.C. Hükümeti ile Azerbaycan Hükümeti Arasında Çevre alanında işbirliği Antlaşması, 4.3.1993.
- Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında imzalanan Çevrenin Yararı için Küresel Öğrenme ve Gözlemeleme (Globe) Programında işbirliğine Dair Antlaşma.

3.2.2. Türkiye'de Çevre Vergileri

Türkiye'de Avrupa Birliği ya da OECD ülkelerindeki anlamıyla çevre vergileri uygulama alanı bulmamaktadır. Bu ülkelerdeki çevre vergileri, üzerine kondukları mal ve hizmetlerin maliyetini arttırarak üretici ya da tüketici birimleri çevreye zararlı olmayan faaliyetlere yönlendirmeyi ve aynı zamanda teknolojik gelişmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde uygulanan çevre vergileri ilk

planda “yönlendirmek ve denetlemek” amacını taşımaktadırlar. İkinci aşamada ise mali amaç güdülmektedir (Fındık, 2007: 87).

Ülkemizde ise çevre vergisi olarak sadece çevre temizlik vergisi olmasına karşın, çevre düzenini dolaylı yollardan etkileyen MTV, ÖTV gibi vergilerde bulunmaktadır.

3.2.2.1. Çevre Temizlik Vergisi

Türkiye’de doğrudan çevreyi koruma amacı güden tek vergi türü olan çevre temizlik vergisi 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun Mükerrer 44’üncü maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu madde de “Belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan konut, iş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalar çevre temizlik vergisine tabidir” düzenlemesine yer verilmiştir. Aynı maddeye göre; verginin mükellefi binaları kullananlardır ve mükellefiyet binayı kullanmak ile başlamaktadır.

Genel ve katma bütçeli idareler, il özel idareleri, belediyeler, köyler, bunların kuracakları birlikler, darülaceze ve benzeri kuruluşlar ve üniversiteler tarafından münhasıran hizmetlerinde kullanılan binalar, Kızılay Genel Merkezi ile şubeleri ve kampları, Kredi ve Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtları, korumalı işyerleri ile umuma açık ibadet yerleri, karşılıklı olmak şartıyla elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar, milletlerarası kuruluşlar ve bunların temsilcilikleri tarafından kullanılan binalar ile bunların müştemilatı kanun tarafından ÇTV dışında tutulmuşlardır.

Konutlara ait çevre temizlik vergisi su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanmaktadır. 27/12/2016 tarihli ve 29931 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Maliye Bakanlığının (Gelir İdaresi Başkanlığı) 49 Seri No'lu Tebliğine göre konutlara ait çevre temizlik vergisi metreküp başına büyükşehir belediyelerinde 28 kuruş, diğer belediyelerde ise 21 kuruş olarak belirlenmiştir.

İş yeri ve diğer amaçlarla kullanılan binalarda ise ÇTV binanın grubuna ve derecesine göre alınmaktadır. Yani binalardan alınan ÇTV konutlardaki gibi su tüketimine bağlı değildir.

Büyükşehir belediyeleri dışındaki belediyelerde, işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi tarifeleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 13 Büyükşehir Dışındaki Belediyelerde İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binaların ÇTV Tarifeleri

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece
1.Grup	2600	2000	1600	1400	1200
2.Grup	1600	1200	1000	800	700
3.Grup	1200	800	700	500	400
4.Grup	500	400	300	260	200
5.Grup	300	260	180	170	140
6.Grup	170	140	90	80	60
7.Grup	60	47	33	28	21

Büyükşehir belediyelerinde uygulanan çevre temizlik vergisi, diğer belediyelerde uygulanan çevre temizlik vergisi tutarlarının % 25 oranında artırılması ile hesaplanmaktadır. Buna göre Büyükşehir belediyelerinde, işyerleri ve diğer şekilde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi tarifeleri aşağıdaki gibidir;

Tablo 14 Büyükşehir Belediyelerinde İşyerleri ve Diğer Şekilde Kullanılan Binalara ait ÇTV Tarifeleri

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece
1.Grup	3250	2500	2000	1750	1500
2.Grup	2000	1500	1250	1000	875
3.Grup	1500	1000	875	625	500
4.Grup	625	500	375	325	250
5.Grup	375	325	225	212	175
6.Grup	212	175	112	100	75
7.Grup	75	58	41	35	26

Konut, işyeri ve diğer şekilde kullanılan binalar için belirlenen tutarlar, büyükşehir belediye sınırları içinde bulunanlar hariç olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5.000'den az olan belediyelerde % 50 indirimli olarak uygulanmaktadır.

İş yeri ve diğer şekillerde kullanılan binalara ait çevre temizlik vergisi, belediyelerce binaların tarifedeki derecelere intibak ettirilmesi üzerine her yılın Ocak ayında yıllık tutarı itibarıyla tahakkuk etmiş sayılır. Tahakkuk eden vergi, bir defaya mahsus olmak üzere, belediyelerin ilan mahallerinde bir ay süreyle topluca ilan edilir. İş yeri ve diğer şekilde kullanılan binalarla ilgili olarak tahakkuk eden bu vergi, her yıl, emlak vergisinin taksit sürelerinde ödenir. (mükerrer madde 44)

Su ve kanalizasyon idareleri büyük şehir dahilindeki her ilçe veya ilk kademe belediyesinin belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan konutlara ilişkin olarak tahsil ettiği çevre temizlik vergisi ile bu verginin süresinde ödenmemesi nedeniyle tahsil ettiği gecikme zammının yüzde seksenini tahsilatı takip eden ayın yirminci günü akşamına kadar bir bildirim ile ilgili belediyeye bildirerek aynı süre içinde öder. Tahsil edilen vergi ve gecikme zammının yüzde yirmisini ise

münhasıran çöp imha tesislerinin kuruluş ve işletmelerinde kullanılmak üzere büyük şehir belediyesinin hesabına tahsilatı takip eden ayın yirminci günü akşamına kadar aktarır. Büyük şehir belediye sınırları içinde bulunan belediyelerin kendileri tarafından tahsil edilen çevre temizlik vergisinin yüzde yirmisi aynı esaslar çerçevesinde büyük şehir belediyelerine aktarılır. (mükerrer madde 44)

Tablo 15 2016 Yılı Büyükşehir Belediyeleri Bütçe Gelirleri (Bin TL)

	OCAK- MART	NİSAN- HAZİRAN	TEMMUZ- EYLÜL	EKİM- ARALIK	TOPLAM
BÜTÇE GELİRLERİ HESABI	8.597.583	9.190.142	8.895.196	11.228.995	37.911.916
Çevre Temizlik Vergisi	173	597	209	679	1.658
Çevre Temizlik Vergisinden Alınan Paylar	22.994	33.501	31.003	57.708	145.206

Kaynak: <https://www.muhasibat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabId=1&pageId=12> (15.06.2017)

2016 yılı içerisinde Büyükşehir Belediyelerinin bütçe kalemleri incelendiğinde toplam gelirin büyükşehir belediyeleri için 37 milyar 911 milyon TL olduğu görülmektedir. Çevre temizlik vergisi ve çevre temizlik vergisinden alınan paylar toplamı ise 146 milyon 846 bin TL olarak büyükşehir belediye gelirlerinin yaklaşık % 0,4'ünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla çevre temizlik vergisinden elde edilen gelirlerin belediye gelirleri için çok küçük olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Yaydıkları emisyon sebebiyle çevre kirliliğine sebep olan motorlu taşıtların kullanımını sınırlandırmaya yönelik vergiler de OECD tarafından çevre vergisi

olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde servet üzerinden alınan MTV, çevreye olan dolaylı etkisi nedeniyle bir çevre vergisi olarak değerlendirilmektedir (Canpolat, 2009: 148).

18.02.1963 tarih ve 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ile ülkemizde uygulanmasına başlanmış olan MTV, motorlu kara, hava ve deniz taşıtlarından alınan özel bir mülkiyet ve servet vergisi türüdür. Türkiye'de taşıt vergileri arabanın ağırlığı, silindir hacmi ve yaşını yansıtacak şekilde uygulanmakta iken, 25.12.2003 tarih ve 5035 sayılı Kanunla 1.1.2004 tarihinden geçerli olmak üzere yapılan düzenleme ile birlikte sadece silindir hacmi ve yaşına göre vergilendirilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2009: 29).

Ülkemizde uygulanan MTV uygulaması doğrudan bir çevre vergisi olmamakla beraber çevre sorunlarını düzenlemede dolaylı yoldan bir takım katkılar yapmaktadır. Örneğin, ülkemizde 2003-2004 yıllarında yirmi yaşını doldurmuş araçların hurdaya ayrılması karşılığında, yeni araç alımında özel tüketim vergisi indirimi yapılmak suretiyle, yaklaşık olarak 274.000 adet eski binek araç hurdaya ayrılarak önemli oranda karbondioksit emisyon kaynağı yok edilmiştir (Reyhan, 2014: 117).

Motorlu taşıtlar vergisi çevreyi korumak bakımından vergi sistemleri içerisinde çok önemli bir yere sahip olmakla birlikte, ülkemizde tam anlamıyla çevre sorunlarıyla mücadelede MTV'nin tam uygulandığını söylemek zor olacaktır. Çünkü ülkemizde MTV'nin asıl amacı çevre sorunlarına yönelik değil, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve kamunun finansman ihtiyacını karşılamak üzerinedir. MTV bu

kapsamda değerlendirildiğinde, çevre sorunları üzerine etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. MTV'nin uygulanmasında araçların yaymış olduğu emisyon miktarının hesaba katılması, çevre sorunları ile mücadelede motorlu taşıtlar vergisinin işlevini arttıracaktır. Ayrıca vergi indirimi ve teşvikler ile birlikte yeni teknoloji kullanan çevreye daha duyarlı araçların kullanılması sağlanabilecektir.

3.2.2.3. Özel Tüketim Vergisi

Özel Tüketim Vergisi 12.06.2002 Tarihli ve 24783 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununda düzenlenmiştir. ÖTV özellikle lüks tüketim malları üzerinden alınan bir harcama vergisidir. ÖTV, taşıt alımları ve akaryakıt alımları üzerinden vergi alınmasını gerektirdiğinden dolayı çevre ile ilişki içindedir. Ancak bu ilişki tıpkı MTV de olduğu gibi dolaylıdır.

Türkiye'de Özel Tüketim Vergisinin çevre kirliliğine katkısı ancak dolaylı şekilde akaryakıt fiyatlarını veya taşıt fiyatlarını yükselterek tüketimi azaltmak biçiminde olmaktadır. Vergilendirmede yakıtın çevreye verdiği zarar değil, tüketim miktarı esas alınmaktadır ve bu da çevresel amaçtan ziyade mali amacın öne çıktığını göstermektedir (Reyhan, 2014: 117).

SONUÇ

20.yy ile birlikte gelişen teknoloji, daha fazla üretim ve tüketim düzeyi, üretim teknolojilerinin gelişmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve ülkelerin kalkınma çabaları çevresel problemlerde giderek artışa yol açmıştır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de süreç aynı şekilde işlemiş ve çevresel sorunlar artma eğiliminde olmuştur. Dünya için gelinen bu noktada ülkelerin ortak bir hedef için bir arada hareket etmesi doğa, çevre, canlılar ve gelecek nesiller için büyük önem taşımaktadır.

Artan çevre problemleri ile birlikte ülkelerin çözüm arayışları başlamış ve 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansı bu kapsamda atılan en önemli adım olmuştur. Türkiye’de ise Stockholm Konferansının etkisi ile çevre politikasının oluşturulması fikri ilk olarak Üçüncü Kalkınma Planı ile gündeme gelmiştir. Daha sonra çevre ile ilgili ilk doğrudan düzenleme 1982 Anayasası ile yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz açısından bu yasal düzenleme çok önemli bir adım olsa da süreç içerisinde çevresel sorunlar giderek artmış ve günümüzde düzeltilmesi gereken birçok sorun ortaya çıkmıştır.

Dünyada çevre sorunlarıyla mücadelede kullanılan araçlara bakıldığında çevre vergilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Çevre vergileri, üreticilerin ve tüketicilerin tercihlerini çevre lehine dönüştürmesi, diğer araçlara kıyasla uygulanmasının daha az maliyetle gerçekleştirilmesi ve kamunun finansman ihtiyacını karşılaması yönüyle büyük öneme sahiptir. Ülkemizde ise çevre vergisi

olarak uygulamada sadece ÇTV bulunmakta ve bunun yanısıra çevreye dolaylı yoldan etki eden MTV, ÖTV gibi vergi türleri bulunmaktadır.

Türkiye’de uygulanmakta olan Çevre Temizlik Vergisi, uygulama alanının kısıtlı olması ve caydırıcı etkisinin olmayışı nedeniyle çevresel koruma amacına tam anlamıyla hizmet edememektedir. Ayrıca ÇTV’nin belediyelerin gelirleri içindeki payı oldukça düşüktür. Çevre vergileri kapsamına dahil edebileceğimiz MTV, ÖTV gibi vergiler ise çevresel unsurlar dikkate alınmadığından hesaplandığı için bu vergilerinde tam olarak çevresel amaçlara hizmet ettiğini söyleyemeyiz.

Ülkemizin çevre vergilerinden elde ettiği gelirin toplam vergi gelirlerine oranını, diğer ülkelerle kıyasladığımızda ortalamanın çok üzerinde olduğunu görmekteyiz. Ancak daha öncede değindiğimiz gibi bu vergiler çevresel amaçlara dolaylı olarak çok küçük etkiler oluşturarak hizmet etmekte. Ülkemizde uygulanan bu vergilerin potansiyeli düşünülerek, çevre sorunları ile mücadele kapsamında çevre vergilerini çok daha etkin bir biçimde kullanabilir. Özellikle MTV’nin araçların yaymış olduğu emisyon miktarı hesaba katılarak hesaplanması, MTV’nin çevresel olarak çok daha etkin olmasına katkı sağlayacaktır. Ancak ülkemizde halen eski araçlarının sayısının fazla olduğu ve bu uygulamanın gelir dağılımında adaleti olumsuz yönde etkileyeceği düşünülebilmektedir. Böylesi durumda yeni araçların vergi teşvikleri yoluyla kullanılmasını sağlamak bu sorun için bir çözüm yöntemi olacaktır.

Dünyamızın en önemli çevre sorunlarından biri haline gelen küresel ısınmanın en önemli sebebinin atmosferde miktarı sürekli artan karbon emisyonu

oluşturmaktadır. Karbon emisyon miktarı sanayi devrimi ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak son yıllarda önemli derecede artış göstermiştir. Bu artış sonucunda karbondioksit gazının ısıyı tutması özelliği nedeniyle dünya genelinde sıcaklık artışı meydana gelmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler tarafından bu soruna bir an önce dur diyebilmek için vergiler başta olmak üzere birçok çözüm yolu geliştirilmiştir.

Ülkemizde de dünyada olduğu gibi karbon emisyon miktarında sürekli artış olduğu ve olması gerekenin üstünde bir miktarda CO2 gazı bulunduğu bilinmektedir. Bu sorunun tüm dünyayı etkilediği düşünüldüğünde, çözüm için de ülkeler bazında değil dünya genelinde ortak politikalar üretilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Ülkemizde de iklim değişikliği ile ilgili olarak yeni piyasa temelli mekanizmalar oluşturmak için Dünya Bankası'nın Karbon Piyasalarına Hazırlık Ortaklığı (PMR) isimli projesi kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Dünya Bankası tarafından emisyon azaltımına yönelik olarak gelişmekte olan ve gelişmiş olan birçok ekonomiye destek sağlanmaktadır. Bu çalışmanın uygulamaya geçirilmesi atmosferde fazla olan sera gazlarının miktarını azaltacağından veya en azından bu doğrultuda başka çalışmalara öncülük edeceğinden ülkemiz adına olumlu bir gelişme olacaktır.

Çevre vergilerinin daha etkin kullanılabilmesi için, çevre kirliliğine yönelik vergilerin uygulama alanının arttırılması, vergiler hesaplanırken çevresel unsurların hesaba katılması ve buradan sağlanan kaynaklar ile de yeni teknolojilerin vergi indirimi ve teşviklerle desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yapılacak düzenlemelerin, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki oluşturmaması adına ekstra vergi yükü getirmeden sadece vergilerin alındığı kaynakların bileşiminde

değişiklik yapılması şeklinde olması kaynakların etkin ve verimli kullanılması açısından önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Ağacan, İ. (2014). Çevre Kirliliği Sorunları İle Mücadelelerde Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergileri ve Çevre Vergisi Bilinci. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdoğan, A. (2011). Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi kitabevi.

Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği (2016), T. C. Resmi Gazete, 29931, 27 Aralık 2016.

Bıyıklı, G. (2009). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Türkiye. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilgin, S. Orkunoğlu, İ.F. (2010). Fiskal ve Ekstrafiskal Amaçlar Bağlamında 1970’lerden Günümüze Çevre Vergileri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.12(1): 77-108.

Bozkurt, Y. (2016). Çevre Sorunları ve Politikaları: Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü. Bursa: Ekin Yayınevi

Budak, S. (2000). Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası: Avrupa Topluluğu’nun Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sorunu. İstanbul: Buke Yayınları.

Candan, A. (2003). Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası. İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

Canpolat, S. (2009). Çevre Vergileri ve Türkiye Uygulaması. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelebi, A. K. Kömürcüler, E. (2014). Prof. Dr. Fevzi Devrim’e Armağan. Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Bazı Ülkelerde Çevre Vergileri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Çevre Kanunu, (1983), T. C. Resmi Gazete, 18132, 11 Ağustos 1983.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. csb.gov.tr.
<http://www.csb.gov.tr/gm/ced/index.php?Sayfa=sayfaicerik&IcId=673> (05.05.2017)

Çevre Vergileri. e-yaklasim, sayı:3.
http://www.emrahferhatoglu.net/index_htm_files/ABCevreVergisi.htm (07.07.2017)

Ekmeztöglau, T. Baladımoss, A. Budak, S. (2001). Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyumu. İstanbul: İktisadi kalkınma Vakfı Yayınları.

Erdem, M. Şenyüz, D. Tatlıoğlu, İ. (2003). Kamu Maliyesi. Bursa: Ekin yayınevi

Eurostat.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_ac_tax&lang=en
(22.06.2017)

Ferhatoğlu, E. (2003). Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde

Fındık, M. S. (2007). Türkiye'de Çevre Kirliliğine Yol Açan Unsurların Önlenmesi Çerçevesinde Yeşil Vergi. Marmara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fotourehchi, Z. Şahinöz, A. (2016). Çevre Ekonomisi ve Politikaları. Ankara: İmaj Yayınevi.

Hotunluoğlu, H. (2007). Karbon Vergisi Teorisi ve Uygulaması. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakuzu, S. (2010). Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişimi ve Çevre Vergilerinin uygulanabilirliği. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Yayınları.

Keleş, R. Hamamcı, C. (1998). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. Hamamcı, C. Çoban, A. (2015). Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.

Konur, M. (2012). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye Üzerine Etkileri. Niğde Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçükkaya, A. (2008). Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Celal Bayar Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maliye Bakanlığı. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10238,2016-yili-merkezi-yonetim-butce-gerceklesmeleri-ve-beklentiler-raporu.pdf?0> (30.05.2016)

Maliye Bakanlığı. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü.
<http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>
(08.05.2017).

Maliye Bakanlığı. Muhasebat Genel Müdürlüğü.
<https://www.muhasibat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabId=1&pageId=12> (15.06.2017)

OECD. OEDC.Stat.
http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ENV_ENVPOLICY# (02.07.2017)

Office for National Statistics.
<https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/bulletins/ukenvironmentalaccounts/2016#environmental-taxes> (22.06.2017)

Özdemir, B. (2009). Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri. Maliye Dergisi. sayı:156. 1-36 s.

Özsoy, İ. Yıldırım, U. (1994). Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekolojik Yaklaşımlar ve Öneriler, Çevre Dergisi

Satır Reyhan, A. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Yıl:7, Sayı:1, s.110-120.

Saygı, H. E. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Vergisi Uygulamaları ve Değerlendirilmesi. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sencar, P. (2007). Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Statistics Austria.
http://www.statistik.at/web_en/statistics/Economy/Public_finance_taxes/tax_statistic/s/eeco_taxes/index.html (22.06.2017)

Turgut, N. (1996). Çevre Hukukunda Çevreci Örgütlere Tanınan Olanaklar. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 45(1): 103-130

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), T. C. Resmi Gazete, 17863, 9 Kasım 1982.

Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1019 (02.06.2017) [tuik.gov.tr](http://www.tuik.gov.tr)

Ulucak, R. (2011). Çevreyi Korumanın Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Maliyetleri ve Çevresel Kalite-Ekonomik Güç İkilemi. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. sayı 2: 51-69.

Ulukent, A. N. (2010). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Türkiye. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, U. Marin, M.C.(2004). Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar. İstanbul: Beta Yayınevi.

Yılmaz Turgut, N. (2009). Çevre Politikası ve Hukuku. Ankara: İmaj Yayınevi.

Ymparisto.fi

[http://www.environment.fi/enUS/Maps_and_statistics/The_state_of_the_environment_indicators/Green_economy/Taxation_slowly_becoming_greener\(28825\)](http://www.environment.fi/enUS/Maps_and_statistics/The_state_of_the_environment_indicators/Green_economy/Taxation_slowly_becoming_greener(28825))
(22.06.2007)

Yüksek, M. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye’de Çevre Politikaları. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, C. Oskay, C. (2013). Türkiye Ekonomisinde Güncel Ekonomik ve Mali Konular. Bursa: Ekin yayınları